

ژ بارزان تا مهباد

فهكولينهكا ميژووي يه لدور رهوشا سياسي و كومهلايه تي يا بارزانيان دناقبهرا سالين (١٩٤٣-١٩٤٦)

م. ه. فتاح محمد محمود (وانه بيژل زانكويان نهروز)

كوليژا پهروهردا بنيات، ناميدين، زانكويان دهوك، ههريانكوردستاني، عيراق

كورتى

شورهشا بارزان يا دووى ١٩٤٣-١٩٤٥ رهنگهدانا نهوى بارودوخى نه ئارام بوو بى ژلاين سياسي و كومهلايه تي و ئابوورى كوردستان ب گشتى و دهقهر بارزان ب تايه تي هه ژ سالا ١٩٣١-١٩٤٣ تيدا د بوورى، مينا زولم و زورداريا كاربه دهستين حكومه تي ل خهلكى خوهمى بى دهسته لات دكر و بى بهركرنا وان ل كيمترين مافان. ههروهسا دوور ئيخستنا مالباتا شيخى بارزان بو باشوورى عيراق دهليقه خوشر بو زورداريا ئاغايان، بهلى لهي باشتركرنا وى رهوشى دهسه لاندارين عيراق بهفكارى دگهل هيزين برينان و چهتين كوردا وهكى ههرجار ب شيوهكى بهرفهه هيزشكرنه سهر دهقهر بارزان و شيان نهوى شورهشى بدوماهى بين. دهه نهنجامين نهقى شورهشى لسهر خهلكى شمبل گران راهستان، ب هزاران ژ وان بهرف دهقهرين چياني و سنورين كوردستانا روزهلات كوچار بوون و وهكو پهنا بهر هاتنه وهركرين و دابهشكرن لسهر گوندين دهردورين مهباد، لى نيزيكى نبقا وان بوونه قوربانين شهر و نهخوشيان و نهزفينهف وهلاتى خو.

كليلا ليكولينى : بارزان، مهباد، شورهش،، كارسات.

پيشهكى

ژ فهريژا گورانكارين ب سهر رهوشا سياسي و كومهلايه تي و ئابوورى يا دهقهر بارزان د نبقا ئيكى ژ سهدي بيستى دا هاتين چهدين شورهشين ئيك لدويف ئيكى ژى پهيدا بوون، مينا بزاقين شيخ عهبدولسهلامى دووى دژى دهولهتا عوسانى بو نهنجامدانا چاكسازيان (١٩٠٨-١٩١٤) و شورهشا بارزان يا ئيكى ١٩٣١-١٩٣٢ ب سهركيشيا شيخ نهحمده بارزاني و بزاقا خهليلى خوشهفى ١٩٣٥، نهقان بزاق و سهرهبادانا مهزترين شورهشا چهكدارى يا كوردى دوى سهردهميدا كو هاتيه ناسين ب شورهشا بارزان يا دووى ١٩٤٣-١٩٤٥ دويف خوذا ئينا، دههنجامدا دهقهر بارزان ب بهردهوامى كهفته ژير بارى شهر و ئالوزى و كارساتين مروقى،

دهمى حالتهكيزى دا قوربانين ههره مهزن خهلكى شمبل بوون.

بيگومان خواندانا مه بو فى باهتي گرنگيا خويا ميژووي ههيه، ژيهركو لايه نهكى گرنك

ژ ميژوويا كوردا ههركه فندا بيكهديت ژنهخوشى و كارساتين لسهر دهستين

داگيركهرين كوردستانى ب سهرى وان هاتين، ههلبهته نهف لايه ژ ميژوويا بارزان

وهكو پيشى ئافرى لى نههاتيهدان و زور قولچكيت تارى بين مابن هيشتا روژى لى

نهدايه و نهكهفتينه بهردهستين فهكولهان، ژيهرهندي ب فهر هاته زانين نهف فهكولينه

بهيتته تهرخانكرن بو بهشهك ژ وان كارساتين دناقبهرا سالين ١٩٤٣-١٩٤٦ كو ژ

نهنجامى ههلويستى سياسي و نهتهوهي بى خهلكى وى بسهر دهقهر بارزان دا هاتين.

ههركه سوتن و يرانكرن و دههدهر كرنا وان بهرف كوردستانا روزهلات.

نهف فهكولينه بيكهديت ژ پيشهكيهكى و پينچ پشكان، د پشكا ئيكى دا بهحسى

بارودوخى دهقهر بارزان ل سالين شهرى جيهاني دووى دا هاتيه كرن، د پشكا دووى

دا بهحسى سهرهبادانا خهلكى دهقهر بارزان دژى حكومه تي هاتيه كرن، د پشكا سى

بى دا نهو كارساتين كو ل دهه نهنجامى شورهشى پهيدا بووى و رويدانين كوچاربوونا

المجلة الأكاديمية لجامعة نوروز

المجلد ٦، العدد ٢ (٢٠١٧)

استلم البحث في ٢٠١٧/٢/٢، قبل في ٢٠١٧/٤/١٥

ورقة بحث منتظمة نشرت في ٢٠١٧/٦/٢٦

البريد الإلكتروني للباحث: fetah.mohammed@gmail.com

حقوق الطبع والنشر © ٢٠١٧ أساء المؤلفين. هذه مقالة الوصول اليها مفتوح موزعة تحت رخصة

المشاع الإبداعي النسبية - CC BY-NC-ND 4.0

فه "ئیسینگهین نهینی" ژ بو دویفچوون و ژنافرنا هەر دهنگه کچی نه رازی کو د دیتنا رژنا وی دمیدا "نوبه راتیا بزاقین تیکدانی" دکر هاتنه دروستکر، ئەقان شیسینگه ها دهان کەس ل ناسیونالیست و شورەشگێرین کورد سزادان (۸).

سەبارت دەفەرا بارزان، ینگومان ئەگەر هەمی کوردستان ژلای حکومەتی فه هاتبا پشتگوە هافیتن و سزادان، ژبەر هەلوپەستی خەلکی وئ سزای دەفەرا بارزان بەردەوام توندتر و جیاوازتر بوو، زیدەباری ئەو رەوشا نالەبارا چەندین سال بوو سەر وئ دەفەرنیدا هاتی ژ ئەنجامی قەیرانا دارایی یا عیراق بگشتی کەفتی ل کوردستانی و دەفەرا بارزان بشیوەکی تاییەت گەشت بوو ئاستی کولپی (۹). دیسا دسلاین شەری مەزن دا حکومەتی دووبارە دەست ب سەپاندنا سیاسەتا برسێکرێ و دۆرپێچا ئابووری ل سەر خەلکی دەفەری کرهه، ئەوژی بریکا ژنافرنا ژیرخانا ئابووری کو خو د سوتن و خرابکرنا گوند و ژنافرنا رەز و باغ و بەرەمی چاندنا جوتیاران د دیتەفه (۱۰). د ئەنجامدا کارساتین مروفی پین جەرگەر ژ پەیدا بوون، لۆر فی چەندی مەلا عەبدولرحمان مەلا حەیب، ئیک ژ دیدەفانیت وی سەردەمی دپێت: "وی دەمی زۆر گرانی بوو، خەلک دچوو نە ئیرانی و دەشتا هەولێری بو ئینانا کەل و پەلیت خاری، هەمی خەلکی دەفەرا بارزان نانی گەز و بەرویا دخار، خارنا مە بتنی شیر و ماست بوون، ل زۆر گوندان خەلکی هەر نان نەبوو، دسلاین ۱۹۴۰-۱۹۴۵ ل دەفەرا نزاری زیاتر ل دەه گوندا نان نەبوو، لی بتنی شورا برنجی و ماش و کولندا دخار، هەروەسا ل هەمی گوندین شیروانیا کەسی نانی جھی و گەمی نەبوو، ل هەمی مالا دوو تەنەکه بەری و دوو تەنەکه گەز و ئیکا جھی کوم دکر و دبرنە ناشی" (۱۱). هەلبەتە دەمی ئەو ژ بو ئینانا کەل و پەلین خوارنی دچوو نە دەشتا هەولێری یان دەربازی سنورین ئیرانی دیوون، هەمی بریکین قاچاچی بوون، ژبەرکو حکومەتی ب هینجەتا هەبوونا بزاقین چە کرداری زوی ب زوی ریک نەددا خوارن بچیتە دناف سنورین دەفەرا بارزان دا. رەوشا وئ دەفەری بئی رەنگی بوو، لەوما رۆژەهلاتناسەک سالا ۱۹۴۳ ب سالا مرن و برسێوونی ناف دکەت (۱۲)، ئەفەزی دزفیت بو وئ گیان ل دەستدانا پ هژمار یا دوی سەردەمیدا ژ ئەنجامی برسێ بەرلاف بووی کو بزای لۆکالی دکوتنی "کۆلب". هەروەکو خزیم سوار ژ زاردەفی بابی خو بومە قەگیرای، "ژبەر نەبوونا خاری خەلکی گیانی بهاری دکەلاند و پ هینج تشتەکی دی دخار، خەلک بو ماوی چەند شەف و رۆژا ب پیا دچوو دەفەری نامیدی و دھوکی و زاخو ژ بو پەیدا کرنا هەندەک خۆی و ل دەمی زفرینی ژ دپیت هاتبا شەلاندن یان کۆشتن،

بارزانیان هاتینە دیارکرن، د هەردوو پشکین دوماهین دا بارودۆخی بارزانیان ل کوردستانا رۆژەهلات هاتینە بەحسکر.

ئیک: رەوشا دەفەرا بارزان ل سالی شەری جیانی دووی دا ل سەر دەمی شەری جیانی دووی رەوشا خەلکی کوردستانی ب گشتی بەرەف لاوازبوونەکا مەزن چوو، فەریژا شەری دەرئەنجامین نینگەتیف ل سەر هەمی دەفەری هەبوون، ژ وان ژ تیکچوونا رەوشا کومەلایەتی و ئابووری، مینا کیم بوونا کەل و پەلین خوارنی و گران بوونا بوهانی وان، ژبەرەندی ئاستی هەژاری و برسێوینی گەلەک زیدە دپیت (۱). ژلایەکی دپه حکومەتی سیاسەتا پشتگوە ئیخستنا دەفەری کوردی گرتەبەر، ب گوتەکا دی ئەم دشیین پێژین کوردستان تا رادەکی زۆر دەرفەمی هەر پلانەکا گەشەپیدان و پشخستنا ئابووری یا رژنا شاه فەیسەلی بوو، هەروەسا خەلکی کوردستانی پێ بی بەر بوو ژ کیمترین خزمەت گوزاریان ژەمی لایەکیفە، دسلاین شەری دا ئەو تەشتی دناف خەلکی دا هەژی زۆر کیم بیوون ئەگەر نەگەشپیتە ئاستی نەمانی، بهانی کەل و پەلین سەرەکی ژ پشپین رۆژانە ب تاییەتی خارن ل سەر هەمی ئاستان ل دەفەری کوردی ل پیش باشوری عیراقی فه چارچارا بلندتر لپهات بوو (۲)، لەوما ل دەفەری چیاچی پین کوردستانی داینکرنا خاری بیو ئارپشەبەک کو رۆژانە هەر خیزانەکی پین دنالاند، هەروەکو یا خویایە د وی سەروەری دا شیانین بەرەم ئینانی ل دەف خەلکی سنوردار بوون، زۆر بزەحمەت پشپین ژبانی دگەهشتە دەستی خەلکی، ژبەرەندی کرینا کەل و پەلین خاری هەتا ب بهاین بلند ژ بساناھی نەبوو (۳). سەبارت لای تەندروستی، ل زۆرەمی باژیرین عەرەبی پتر ژ ئیک نەخۆشخانە هەبوون، ل دەمەکی دا ل دەفەری کوردستانی هەمی بتنی سی بنگههین تەندروستی هەبوون (۴)، لەوما ل پارێزگەها سلێانی (۱۸۵۲۹) کەس کو دبنە (۱، ۱۳%) ژ سەرچەمی دانپشتوانا، و ل پارێزگەها هەولێری (۲۰۸۱۹) کەس کو دبنە (۱۴%) ژ سەرچەمی دانپشتوانا توشی نەخۆشیا مەلاری بیوون (۵).

دەربارە لایەنین دی، خەلکی کوردستانی پێ بی بەر بوو ژ کیمترین مافین خو، خواندن وەکو مافەکی سەرەتایی ژلای دەولەتی فه چ گەزگی پین نەدەهاتەدان، ل سەرەنەری کوردستانی ژلی سەنتەری پارێزگەها بتنی سیە قوتابخانین سەرەتایی و دووین ناوەندی هەبوون و ئەوژی بزمانی عەرەبی بوون (۶)، ژبەر بلندیا بهاین پشپین خاندنی کو ل سەر ئەرکین قوتاییان بوو بتنی چینا بلند و نافەراست بەرەل وئ خواندنی وەردگرت، زاروین هەژاران نەدشیان بخۆین (۷). دوی سەروەریدا ژلای حکومەتی

سلیانی دهریکه قیبت و بهاریکاریا پارتا هیوا خو بگه هینته کوردستانا رۆژههلات. پشتی چهند رۆژان ل ٢٨ تیرمهها هه مان سال شیا سنورین عێراق- ئیران دهر باز بکته و فهگهریتهف دهفهر بارزان(١٧).

ئیکهه پینگاف بارزانی بهری چالاکیین چه کداری بگریته بهر هه نارتنا نامه کئی بوو بو کار به دهستین به غدا، تیدا داخا لیکر هه رچی زویه حکومهت رابیت ب چا کرنا رهوشا ژیارا خه لکی ژلانی په روه ده و ته ندروستی و دایینکرنا پینشین وان ژ دهرمان و کهل و پهلین خارتی(١٨). ده برامبه ردا سه روکئی وه زیان نوری سعید نه و یاداشت ره تکر و داخا خو بدهسته دانی ژ وی کر و ل ١٨ ئابا ١٩٤٣ جاره کادی شیخ نه حمهد و مالباتا وی بو باژیی حله نافه راستا عیراکی دویرئیکه سن(١٩).

دهمی مهلا مسته فا گه هشتیه دهفهر بارزان شیانی وی بین سه ربازی بو بزافه کئی زور دیکم بوون و بتنی سی تشهنگ هه بوون(٢٠). لی هه زوی دهست ب بزاف و چالاکیان کر و بریکا په پوهندا دگهل هنده که هه فچه په رین خو بین بهری شیان به ره هه فیا بو شوره شه کا سه رتاسه ری ل دهفهر بارزان بکه ن، ل دهمه کئی کیم دا ژماره کا چه کداران لدور کوم بوون و زور پینقه نه چووشیان دهستی خو دانه سه ر(٢١) بنگه هین پولیسان و دهفهری پاقر بکه ن ژ چه کدارین حکومه تی(٢١). نوری سعید، دهمی هه ست پیکری کو رهنگه رهوش ژ دهستین وان دهریکه قیبت بریکا شیخ نه حمهد برا مه زنی وی نامه کئی بو مهلا مسته فای دهنیریت پیخه مهت رازی بییت دهست ژ چالاکیین خو هه لگریت و خو رادهستی حکومه تی بکته، نه گه ره نه دی بهیزی وی بزافی بی دنگ که ت، لی مهلا مسته فا رازی نه بوو و به رده وای دا چالاکیین خو دزی دهسته لاتا عیراکی د دهفهری دا(٢٢).

ژ لایه کئی دیکه دهسته لاتا بریتانی کو دهه مان ده مدا دامه زرنه ر و سه ره رشتا رژیا پشایه تی یا عیراکی بوو، نامه ده نه بوو بی لایه ن راهه ستیت به رامبه ر هه ر داخا زیه کئی کو وان هزر دکر رهنگه پینگه ه و دهسه لاتا وان ل عیراکی کیم بکته و به رژه وه ندین وان ل دهفهری بیخته دمه ترسیی دا، لهوما هه ر زوی هه لوسته کئی دژ ژ شوره شا بارزان وه رگرت، نه وژی ب هه نارتنا چه ندین یه که پین لهشکه ری ل باشوری عیراکی و باژیی هه ولیریی بو دهفهر ره وان دوز ژ وان ژی میلشیا تین (لیشی)(٢٣). یا خو یایه دوی ده میدا لهشکه ری بریتانی مژیلی شه ره کئی مه زتر بوو دگهل دهوله تین ئەلمانی و ئیتالی، لهوما رهنگه نه قیابیت توشی چ رووه رووینن نافخووی بیت دگهل کوردان، ژ بهر وی یه کئی

ههروه کو گونده کئی مه ژ بهر کو جهنته ک پشتیه بو یاش ریگره کئی وه ره گو مبه تی خوئی یه، ل گهلینی بالندا دابه ر خه نجه را و که له خئی ویزی هه ر ل ویری ل بن بهر کئی فه شارت(١٣). ههروه سا ژ بهر لاواز بوونا وان زور که س ل وان شکه فئا ئا کجی بوون بین نیزیکی نه و جهین گیانی چیبانی هه یه. دهینته گوتن که سه کئی بناقی سمو مالا خو بریو شکه هه فته کئی ل دولا ره زال دهفهر وه لاتی ژیری، پشتی چ خا رن دنا ف دهستین وی دا نه می ل ده مه کئی هه فزینا وی و هه ردوو کورین وی دهخودا بوون، هه ولما زا روکین خو سه رژی بکته، لی ژخه وه هه ستانا دایکا وان بو ریگر، دهمی په رسیار دکته نه و توچ دکهی؟ دینیریت دی زا روکا سه رژی که م، لجهی نه و برسا بهر ن باشتره نه م بخوین، دایکا وان گوئی نه گه ره نه م هه می برسا دا بهرین نه ف کاره ناهینته کرن. (١٤) ههروه سا حکومهت ژ بو سه پاندا دهسته لاتا خو ژلانی کارگری و لهشکه ری فه ل سه ر خه لکی دهفهری، سیاسه ته کا توند گرت بهر و ل دهست پیکئی پیخه مهت چ ئاسته نگا ل بهر سینگی خو نه هینیت، دهست ب گرتن و دویرئیکه سن که سین خو دان نفوز ل دهفهر بارزان کر، مینا وه لی بهک، ژ بهر کو وه لی بهک که سایه تیه کئی بهیز و خو دان دهسته لات بوو و نه دهیلا که س زولم و زور داری ل خیزانین بی دهسه لاتین بارزانیا ن بکته، لهوما نه و دگهل بیست و پینچ که سین دی ل بنگه هی قائمه قامی هاته نه دهسته سه رکن و دویرئیکه سن(١٥). ده ره نه خا مین وی سیاسه تی نه م دشین بیژن نشتی هه ره به ربلا ف ل دهفهر بارزان ترس و هه ژاری و نه خو شی بوون.

دوو: په قینا رهوشی به ره ف سه ره له لانه کا جه ماوه ری

دیبت کو نه ف رهوشا نه باش یا دهفهر بارزان تیدا دبووری ژ لایه کئی فه، و ژ لایه کئی دیکه بارودوخی نه خوش و ژیا نا مالباتا شیخین بارزان لدوره په ریزی (نه فیی) ب سه ختی دهر باز دکر کو هه ر ژ سالا ١٩٣٢ هاتبوونه دویرئیکه سن و دابراندن ژ که س و کارین وان ل بارزان، و لژی رچا فدی ریه کا توندا زه لامین حکومه تی دا بوون و هه ر جاره کئی فه دگوه استن بو باژی ریه کئی دنا فبه را موسل، ناسریه ل باشوری عیراکی و پردی و سلینانی ل کوردستانی، و رۆژی لدوری (٣٠) فلس بتنی بو هه ر که سه کئی ژ وان دهاته نه دایینکرن کو دوی ده میدا رهنگه تیرا پارینی خا رنا رۆژانه نه کربیت(١٦). ههروه سا ژ بهر کو مهلا مسته فا بارزانی ب حوکئی وی چه ندی کو ل گه لهک ناوچین جودا جودا این کوردستانی ژیا به، لهوما دیبت هه ست ب وی چه ندی کریت کو ملله تی کورد ژه می لایه کئی فه دهاته چه وساندن و ژکیمترین مافین خو هاتوو بی بارکن، دیاره نه ف هه می بوونه نه گه ره مهلا مسته فا بارزانی ل ١٢ ته مۆزا ١٩٤٣ بشیوه کئی نهینی ژ باژیی

دناف شورەشا بارزان دا جھنی خو گرتی، ئەوژی ب دانا سوزین درەو بو وان. بو نمونە ل ٢ نیسانا ١٩٤٥ سەرکردایەتیا شورەشی هاتە ئاگەھدارکرن کو مینجەر مور دڤیت ل گوندی بلی دگەل وان کوم بیت، بەلنی مینجەر مور لیدی ژفانی خو نەهات، رەنگە هەست کریت د کومبۆنەکا کو شیخ ئەحمەد و مەلا مستەفا ئامادەبن وەسا بساھای نایب ئەو تەشتەکی دەستخۆفە بینیت، ژبەرھندی مور و وەزیری نافخۆڤنی عیراقی ئیساعیل نامق و پاریزگاری هەولێری سعید قەزار پی باشتر بوو جودا جودا دگەل وان ئەفسەرا کوم بن. بشتی هنگی مور ل ٢١ نیسانی دگەل هەر ئیک ژ عزەت عەبدولعەزیز و موحمەد قودسی ل بازیری حەریی کومبوو و داخاز ژ وان کر دەفەرا بارزان بچە پیلن و بزفەنەف ناف ریزین لەشکەری عیراقی دا (٣٥). مینجەر مور لەسەر وی چەندی بتنی ناراوہستیت، فی جاری بەرەف بارزان بو دینتا شیخ ئەحمەد مەزنی روحی ی بارزان دچیت، ل ٢٥ نیسانی مور دگەل شیخی بارزان کوم بوو، جارەکادی بنافی بالیوزی بریتانیا داخازی ژئی دکەت چەکی خو دان و گوھداری فەرمانین حکومەتا عیراقی بن، دەرستی دا شیخی گوت "ئەم فەرمانا ژ بالیوزی بریتانیا وەرناگین، کەگی مە دیت ئەف ھوزین دەوروبەر چەکی خو ھافیتن ئەم ژئی دی وەکەین و دوو دل ناین" پاشی کومبوون بچە ھیتلا و چوو (٣٦).

دبیت ترسا حکومەتا بریتانی ژ بزاقین بارزان ژبەر وی چەندی بیت کو ئەگەر ئەو رەوش زویترین دەم نەھیتە کۆتروکرن، ژلایەکی فە شکەستنا حکومەتا عیراقی بو ئەنجامدانا چاکسازیان ل کوردستانی و ژلایەکی دیشە بەرلابوقونا ناف و دەنگی وان بزاقان دناف تەخین خەلکی ب گشتی دا، رەنگە شورەشەکا سەرئاسەری دژی حکومەتا عیراقی و ھیزین بریتانی ل کوردستانی سەرھەلبەدەت، ئەفەژی دوی دەمیدا مەترسیەکا راستەقینە لەسەر پینگەھی وان ل دەفەری دا دروست کەت. لنی پشتی تارادەکی بەرچاف ئامازەیین ئیکلاپی بوونا شەری جیھانی دووی دیاربووی، ھاوکیشەیا پەیوەندیین ئەنگلو-عیراقی و کوردی ژئی بەرەف شیکار بوونی فە چوون، کورد ژ سوزین بریتانیا بو پیدانا مافین ئوتونومی بیھیتی بوون، حکومەتا عیراقی ژئی چەکدانانا کوردان بیھیتی بوو ھەتا کو ئەو چاکسازیان ل دەفەری کوردستانی ئەنجام نەدەت، لەوما ب ھەلبوونا گولوپا کەسکا بریتانی بکارئینانا ھیزی ب باشترین ئامراز بو ئیکلاپی کرنا ئەوی رەوشی هاتە زانین. ژ بو فی مەرەمی ھەر ژ دەست پینکا ھافینا ١٩٤٥ نیفا ھیزا خو ژ لەشکەر و پولیسان ل چەند ناوچەپەکیین زاخو، ئامیدی، ئاکری و رەواندووی کومشەکر (٣٧).

رەگەزپەرستین عەرەب تاییەت لئور پیدانا ھەندەک مافین سیاسی و رەوشەنیری بو کوردان (٣١).

ئەو ھەولدان پشتی خیزرانا ١٩٤٤ دگەل نوری سعید ھەمی د ئافیدا چوون، ھەمدی پاچەپی بو پینکینانا حکومەتەکا نوی هاتە راسپاردن، لنی چ تەشتی نوی ل حکومەتا وی نەھاتە چافەریکرن، ژبەرکو ئەوژی لەسەر ھەمان ریک و ریزاز بەرەوام بوو، بەلنی ب ھەندەک تەکنیکین جیاواز، ژلاینی راگەھاندنی فە وەسا خو نیشاندا کو حکومەتی ھەرۆکو بەری نەا نوکەژی نەتەا ھەمی بو ئەنجامدانا دانوستاندنا دگەل کوردان، بەلنی ل پشتر ئامادەکاری دکرن ژ بو گرتەبەر ریشوونین سەربازی بو ئی دەنگ کرن و ژنافەرا شورەشا وان. زیدەباری فی چەندی حکومەتی ھەبوونا ھیزین بریتانی ل عیراقی وەکو کارتەکا گوشاری دژی مەلا مستەفا بارزانی بکارئینان، ئەو بو ژلاینی پاریزگاری ھەولێری هاتە ئاگەھدارکرن کو نوینەری بالیوزی بریتانیا ل بەغدا کاپتن ستوکس دڤیت دگەل وی کوم بیت، تەشتی ھەرە بالکیش د پەیمانا بالیوز کورنویلز لەسەر زاری نوینەری وی ھاتی، ئەو پنی کرن و فەشارتتا راستیا ھاتنا لەشکەری عیراقی و بریتانیا بوو بو دەفەری نزیک بارزان. ستوکس دبیژیت "بنافی بالیوزی بریتانیا مەزن داخازی ژ ھنگو دکەم دژی لەشکەری عیراقی ئەوین لئیر سەرپەرشتیا ئەفسەریین بریتانی و ب پشکداریا یەکەیین لەشکەری بریتانیا رەھینانین شەری چیاپی ل دەفەرا بارزان ئەنجامدەن نەراوەستن... دڤیت چ گومان بو ھەوہ دروست نەبن، چ ئارمانجین سیاسی و لەشکەری ل پشت فان رەھینانا نین... بالیوز بشتیوکی تاییەت ئاموزگاری لئە دکەت کو گوئی رایەلی فەرمانین حکومەتا عیراقی بی" (٣٢) د بەرستی دا بارزانی گوت "ئەم دەست پیشخەری ناکەین د تەقاندنا ھیچ گولەپەکی دا و فەرمانین حکومەتی دی ھنگی ھینە بجھینان دەمی ئەو تەشتی ئەم لەسەر ریکەفتین ھیتە بجھینان" (٣٣) بیگومان ل دەفەرا بارزان بتنی چیا نەبوون دا کو لەشکەری عیراقی و بریتانیا رەھینانان لنی ئەنجام بەدن، بەلکو ئارمانجا وان یا رۆن و ئاشکرا بوو کو ھەردوو لەشکەر دی ھەمی ریکا بکارئینان ژ بو ژنافەرا ھەر بزافەکا چەکداری ل کوردستانی، ئەفەژی ئیک ژ وان تەکنیکا بوو و ھەر ئەو یەکی سەربازی بوون ھاتینە بکارئینان دشرین داھاتی دا دژی خەلک و شورەشا بارزان، لدمەکی کو د ھزرا کورنویلز دا بارزانی کەسەکی "سەرداچووی و تالابر و دیکتاتور" بوویە (٣٤).

ئینگلیز ھتی چەندی بتنی نەراوەستان، بەلکو ھەولین تیکدانا ریزین سەرکردایەتیا شورەشی دان، ئەوژی ب کومبوونین ھینی دگەل "ئەفسەریین پەیوەندیار" یین کو

ههروهسا ژلایه کچی دیشه لویف وی بریاری فروکان دهست ب بومبه بارانکرنا دهقهری کرن، بۆ نمونه ل گوندی نهرگوش بنه مالا عهلی مستی بروخی کومه لکوژ کرن و نهوین مایزی بهرف سنورین ئیرانی ئاواره بوون (٤٤). یا خۆیا به حکومتا عیراقی چجارا وه کو پیوست نهشیایه پیگری وان ئاگره سستا بیت یین دگهل بارزانی مۆرد کرن، ئەقی جاری ژی ئەو ریکهفتن هاته بن پیکن، بتنی ئەو خال نهیت یا گریادی زفراندنا شیخ نهحمه د بارزانی، ئەقهری دیبت وه کو تهکیکهک بۆ نیشاندا نهت پاکیا خۆ بیت پیخمهت هه رهخه کا لسه وی بهیته گرتن، ئەف چهنه د یاداشتمه مالا مستهفا دا زۆر ب ئاشکرای یا دیاره، ده می دیار دکهت کو "ژمارهکا زۆر لهشکهری لدورین مه یین کوم کری"، بارزانی مه رم پی هنارتنا هندهک لیوایی نارتیشا عیراقی بوون بۆ دهو روهی دهقهر بارزان، بیگومان جولاندنا لهشکهری هیچ ئاماره به کادی نه، ژلی ئاماده کاری بۆ شه ره کچی چاهه ری کری، لی ههتا دهلیشه کا گونجایی بۆ په ییدا دیبت.

ئهشان رویدانا هه میا کارفه دانه کا مه زن لدویف خۆدا ئینا و بوونه نهگه ری سهره کی کو مه لا مستهفا پشتی چهنه مه هه کان ل ئاگره سستی دووباره و بشیوه کی ریکه سستیتر و به رفه تر دهست ب خه باتا چه کداری دژی وی زۆرداریا لسه ره خه لکی دهقهری هاتیه سه پاندن بکهت، ئەف قوناغه کو ژ ئەیلووی ههتا چریا ئیککی ١٩٤٥ دهست پی دکهت د هندهک ژیده راندا هاتیه ناسین ب بزاقین بارزان یین سی، به لی ئەم دشین بیژین ئەف ماوه تمامه کرا وان بزاقیه یین ١٩٤٣ دهست پیگری کو دهینه ناسین ب شوره شا بارزان یا دووی، ژبه روکی دفی ماوهی دا بزاق نه هاتبوونه راوه ستاندن، به لکو بتنی ئاگره ست و دانوستاندن دناقهه را هه ردوو لایان دا هه بوون. بیگومان دیبت کو به ری فی ماوهی حکومتی نیازا هیزشه کا به رفه ره بۆ سه ره دهقهر بارزان هه بوویت، به لی ژبه روکی به رفه فین نارتیشا وان ژلای چهک و تهقه مه نیا فه وه کو پیوست نه بوویه، لهوما دوی ماوهی دا نهشیان ب هیزشه کی رابن کو لدویف ههز و داخوایین وان بیت، رهنگه ژبه رهندهی ژی بیت کو په نایی بۆ ریکین دیلوماسی بهت. ئەف چهنه باش خۆیا دکهت ل ئاماره کا ئیک ژ ئەفسه رین پایه بهرز بنافی لیوا حسن مستهفا کو به شداری دوان هه وادا کری، ده می دیبۆیت: "لهشکه ره دشیا ب چ بزاقان رایبت ژبه ر کیاسیین د چهکی و ژمارا سه ربارزان و ئامرازین لهشکه ری ژ دهوار و ترومیبلان دا هه ی، و ئەف کیاسیه نه دهاتنه به ره فکرن به ری ئەیلولا ١٩٤٥" (٤٥).

ل ئەیلولا ١٩٤٥ ئەوی هیزشه چاهه ری کری بۆ سه ره دهقهر بارزان دهسپیکر، تیدا چهندين لیوایی لهشکه ری به شداری بوون، ژمارا سه ربارزین حکومتی ل دهردۆری

دهرامبه ردا مه لا مستهفا یاداشته کی بۆ بوچوونا گشتی و نوینه رین حکومتین بیانی ل عیراقی دهنیزیت، تیدا دیار دکهت کو "حکومهت یا ژ سوزین خۆ په شان بوی، ژماره کا زۆر ژ لهشکه ری لدورین مه یین کوم کری، پاریزگاری هه ولیری فه رمانا دا قه دهغه به بارزانی سه ره دانا ریشه به یین مه ری بکهن و هه ره که سی سه ره دانی ژی بکهت بهیته دهسته سه رکن" (٣٨). لدویف فی فه رمانی ده می ئولو بهک (وه لی بهک)، ئیک ژ که سایه تین دهقهر بارزان، ل ٨ ئابا ١٩٤٥ بۆ وه رگرتنا هندهک کهل و په لین خاری سه ره دانا بنگه ه پیولسیین میزگه سوور کری لسه ره فه رمانا پاریزگاری هه ولیری هه ولا گرتنا وی هاته دان، ئەنجام دا شه ر دناقهه را واندا په ییدا بوو، وه لی بهک و هه قاله کی خۆ و هه زماره کا پولسیان هاته نه کوشتن، پشتی هنگی خه لکی دهست به سه ره وی بنگه ه پیولسیان دا گرت (٣٩). ده رامبه ردا وه زارنا هه مدی پاچه پی ل هه مان روژ ٨ ئابا ١٩٤٥ د بریاره کا وه زاریدا دهست پیکرنا هیزشین سه ربازی بۆ سه ره دهقهر بارزان راگه هاند، لدیف وی بریاری فه رمان دا ب دهسته سه رکرنا مه لا مستهفا و هه فالین وی دگهل سه پاندنا دهسته لانا حکومتی ب ریکه هیزتی ل وی دهقهری، برگا (٤) ژ وی بریاری دوپاتی لسه ره دوو نشتان دکهت برینا هاریکاریان ژ بارزانیان و ریککی نه دن بهیچ رهنگه کی خۆرن پیچه دهقهر بارزان، و د خالا دووی دا فروکانا موسل بۆ هیزین ئەسانی ئاماده بکهن بۆ لیدانا دهقهر بارزان (٤٠). ههروهسا پاریزگاری هه ولیری سه عید قه زاز بۆ پالپشتی کرنا فی بریاری به یانامه ک به لافکر وتیدا بۆ هه می لایه کی و ب تاییه تی هوزین دهردۆری دهقهر بارزان لدۆر خۆ دویرگرتن و سه ره ده ری دگهل بارزانیان هوشداری دان، بریاردا "هه ره که سی سه ر پیچیا فی فه رمانی بکهت دی بتوندی هینه سزادان" (٤١).

ههروهسا حکومت لسه ره فی ئاسته ی بتنی نه راوه ستا، به لکو ل ١٩ ئابا ١٩٤٥ ل هه ردوو پاریزگایین هه ولیر و موسل دهسته لانا عورفی (حوکمی عورفی) راگه هاند. لدویف وی بریاری هه می دهسته لاتین کارگیری و دادوه ری که فتنه د دهستی جقتا عورفی دا کو ژ ژماره کا سه رباز و پولسیان پیکدهات، لهوما ئەقی جقتی لدیف لوجیکا خۆ و بیی فه گه ریان بۆ هه یچ یاسایه کی بریار ده ردرکن، ژوان ژی بریارا دادوه ری ل ١ کانونا ئیککی ١٩٤٥ ب حوکمین جودا جودا بۆ پتر ژ سه د که سایه تین به رچاف د شوره شا بارزاندان ده رکر، ژوان ژی حوکمی سیداره دانی بۆ (٣٥) که سان کو هه ره ئیک ژ شیخ نهحمه د مه لا مستهفا و هه فته ئەفسه رین په یوه ندی ب شوره شا بارزان فه کرین تیدا بوون (٤٢)، دگهل بریارا زیندانا هه تا هه تاین بۆ (٨٠) که سین دی (٤٣).

ئەو ھێرشا چاھەرئیکری بۆ سەردەفەرا بارزان ھەرۆھ کو پیش وەخت پلان بۆ ھاتنە دانان ژھەمی لایەکی فە دەست پێکەر، دیت ئەفە ئیکەم ھێرشا ل وی جوری بیت ژلای پلاندا نانی و تەکنیکین شەری و ژمارا ھێزین بەشدار بۆ سەر شۆرەشەکا کوردی ھەتا وی دەمی ھاتنیتە ئەنجامدان، ژمارا ھێزین پیادە ل دۆری (٤٢) ھزار چەکداران زیدەتر بوون، (٢٥) فروکین جەنگی پین ھێزا ئەسانی یا ئینگلیزی (Royal Air Forces) پشەتەفانیا وان دکر، ب ریتزا (٧-١٤) فروکان رۆژانە سی جارن گوندین دەفەری ب درندەترین شیوہ بومبەباران دکر (٥٢). ھەرۆسا پێخەمەت ھندئ براقین بارزان بۆ ھەتا ھەتای پینە ژنافەرن و چ کەس ژ شۆرەشگێران قورتال نەبیت و چ ھاریکارپین لوجستی ژ دەرفەمی سنورین دەفەری بۆ شۆرەشی نەھین، حکومەتا عیراقی وەسی عەبدولئیلاھ ھنارتە تورکیا پێخەمەت ل سەر ئاستی ھەریی ژ وەکو دۆژمنەکی ھەفەش تەماشە بکەن و ھەماھەنگی دگەل ئیک بکەن، لەوما ل سەر داخازیا وان حکومەتا تورکی ھژمارەکا زۆر ژ لەشکەری خۆ ل سەر سنورین عیراقی و ئیرانی کوم کەن (٥٣).

ئەقان ھێرشان بۆ ماوی دوو ھەیفە بەردەوامی کینشا، ل دەستپێکی لەشکەری عیراقی زوی ب زوی نەشیان چنە پیش، سەرەرای بەرفەرھ بوونا بەرەپین شەری ژ سی لایشە، ژلای رەواندوز - میزگوسور، دینارقی - پیرس و ئامیدی - گەلی بالندا، شۆرەشان ب وی ھژمارا کیم یا چەکداران و چەکی خو ئی سنوردار تا رادەکی شیان بەرگری یەکن، لی خالا ئیکلایکەر بەشدار بوونا چەکدارین کورد بوو کو ھەفسەنگیا ھیزی بۆ لای حکومەتی گوارت، ژبەرکو ئەف چەتە ھەرۆھ کو چەکدارین بارزانی خەلکی دەفەری بوون و شارەزایی شەری جیای بوون، لەوا د شەری دوماھیی دا ل سەری جیای پیرس بارزانی کو بتی (٦٠) کەس بوون بەرامبەر لیوا پینج یا لەشکەری عیراقی ب پشەتەفانیا (٨) توپ و (٥) فروکان و (١٢٠٠) چەکدارین ئەحمەد ئاغا و مەحمود ئاغا زیاری پستی بۆ ماوەبەکی شەر بەردەوام بووی نەچاربوون بریارا باشقە کینشان بەدەن (٥٤).

ئەو زیانین ژ ئەنجامی ئەقان ھێرشان پەیدا بوون ئیکجار زۆر بوون، لی ژبەر کیمیا ژندەران وەکو پیتی نەھاتنە سەر ژمیری کەن. ھەرچاوا بیت ل دیف ژندەری بەردەست ئەم دشین بیژن دەفەرا بارزان ژھەمی لایەکی فە ھاتە ویرانکەن و ژنافەرن، ژلای ئابووری فە پراپا گوند و ئافاین دەفەری کەفتە بەر توپبارانا زەمینی و بومبەن فروکان، کیم زەقین جوتباران مان نەھاتنە سوتن، تا رادەکی زۆر رەز و باغ و داروبار و ئاقاری

٣٠،٠٠٠ سەرباز و ١٢،٠٠٠ پولیس بوون (٤٦)، ژلی چەکدارین کئی گرتی ژ ھوزین کورد پین لایەنگرین حکومەتی کو دەھاتنە ناسین ب (جاش یان چەتە) (٤٧)، ئەوان ھیزا بەردەوام رولەکی نەگەتیت بەرامبەر دۆزا کوردی و ب تاییەتی شۆرەشین بارزان ھەبوویە، دفی ھەوی ژ دا ھژمارەکا زۆر ژ سەرۆک ھوزان دگەل حکومەتی دژی مەلا مستەفا بارزانی راوەستان، ژوان ژ کەلخی ئاغا ریکانی، مەمەد حسین ئاغا، ئالاش بالەکی، دینو سەید تەھا، سادق بەک و قادر بەگن برادۆستی، شیخ رەشید لولان برادۆستی، ئەحمەد ئاغا زیاری، قادر ئاغا شوشی، شیخ جەلال بریکانی، عەبدوللا شەرەفانی و راغب ئاغا سورچی (٤٨).

دەمی فنی ھیزا لەشکەری ژ ھەمی لایەکی فە دەفەرا بارزان دۆریچ دای، لیژنا ئازادی (٤٩) وەکی ھەرچار ھەولدا دەست پێکی ئەوی رەوشی بریکین دبلوماسی چارە سەر بکەت و بنافی سەرۆکی خۆ مەلا مستەفا بارزانی بەیانامەکا بۆ بالیوزخانین بیانی ل بەغدا ھنارت، تیدا رەوشا گەلی کورد و سەرەدەریا دەستەلاتا عیراقی یا ھەفدژ دگەل بنەمایین مروفاپەتی دژی گەلی کوردستانی دیارکر، دەشەکی وی بەیانامی دا ھاتبوو: "لەدەمەکی کو ئەز ئەفی نامی د شیس، ژن و زاروکی گوندین فی دەفەری ل ژیر بومبین حکومەتا عیراقی دمرن، ژبەرھندئ داخازی ژ ھەو دکەم حکومەتین خۆ ژ فان جورە کارساتین ھەفدژ دگەل بەندین پەمانا ئەتەنتیک ئاگەھدار بکەن، ئەوا کو ماف دایە ھەرگەلەکی چارەشیی وی بەدستین وی بیت، و یا فەرە حکومەتین ھەو ریکنی نەدەنە دیکتاتوریتا عیراقی بەردەوام بیت ل سەر زۆم و زۆرداریا خۆ" (٥٠). ژلی فی نامی نوینەری شۆرەشی دەست ب بەلافکرنا بەلافوکان دناف تەخین گەلین عیراقی دا کەن، تیدا سەرکەدایەتیا شۆرەشی دوپاتی ل سەر ریزگرتنا خەباتا گەلی عەرەب دژی داگیرکەران و ھەفیشکیا وان د شەری دژی دیکتاتوریتەتی و باشقەروین دکر (٥١). ھەرچەوا بیت ئەفی بانگەوازی چ ئەنجام نەبوون، ژلی توندتر بوونا ھەلوپستی حکومەتا عیراقی ب پشەتەفانیا دەستەلاتا ئیپریالیزما بریتانی بەرامبەر کورد و شۆرەشا وان. بەلی دەمان دەمدا ئەم دشین بیژن ئەف نامە ئاستی ھشیاری و دیلوماسیەتا سەرکەدایەتیا شۆرەشا کوردان و کەسایەتیا بارزانی بخو دوی دەمیدا نیشان ددەت، ژبەرکو پەنارن بۆ ریکین دان و ستاندنی و ئینانا نوینەری حکومەتین بیانی بۆ سەر خەت خۆخۆ پینگافەکا گرنک بوو ژ بۆ نافدەوالەتی کرنا کینشا کوردی ل سەر ھەمی ئاستان.

دهفهری هاتنه ژانفهرن، لهوری (۳۵) گوندان بتهمامی هاتنه سوتن و ویرانکرن (۵۵).
 نیزیکی (۵۱) گوندان ژمی زیانهکا زور فی کەفت، ههروهسا بهزاران مهر و مالاتی خەلکی
 ژ نافچوون، بشی رهنگی بنهچاری دهفهر هه می هاته خالی کرن ژ ئاکنجی یا، نیزیکی
 (۱۵) هزار کەسان ژ ژن و زاروکان ژ بو پاراستن و سلامهتیا ژيانا خو ل شکەفتین
 ئاسی خو هشاردان، لهوری (۱۰۰۰) کەسان ژ هه می رهگەز و عهمران بوونه
 قوربانی (۵۶).
 بیگومان نهو قوربانی دانا هاولاتیین سئیل ژ بارزانیان ململی چهکاران پینشکیش کری
 ئیکجار زور بوویه، ههتا پارین نانی ژ دهفی زاروکین خو پینشکیشی پینشمهگان دکر،
 زیدهباری کو هه مالهکی رهنگه ژ چهکارهکی یان زیاتر دبهرهپین شهری دا هه بوون،
 ئافرهتان ژمی بشهف و روژ کار دکر پینخه مەت دابین کرنا پینشکیش خوراکي بو هه می
 بهروکین شهری (۵۷). ئەم دشین بیژین هاولاتی ئاسایی ژ ئاکنجین دهفهر بارزان پتر
 ههراپهکی کەفتینه بهر بارگرانی و نهخوشی و کارساتین شهری، ژ بهرکو دیت هیزین
 چهکار دناف دول و نههالین دهفهری ئارمانجهکا بساناھی نه بوون بو فروکه و ئارتبشا
 عراقی یان هه ر چنه بیت شیبان بهرگرین ژخو بکهن، لی ئەف چهنده بو پیر و کلان
 یان دایکهکا خۆدان زاروک بیگومان تشتهکی بساناھی نه بوویه.

سئ: کوچا بارزانیان بو سنورین کوردستانا روژههلات

پشتی شکەستنا بهرهپین بهرگرین بهرامبهر هیزین عراقی و بریتانی و چهتان، بزافا
 بارزان بو دهمهکی دیارکری ل کوردستانا باشوور ب کوچهکا کوم بدوماهی هات. بارزانی
 ژ بو پاراستنا گیانی خەلکی سئیل فهمران دا ب زویترین دهم هه می خیزان بهرهف
 دهفهرین باکوور و سنورین ئیرانی باشه بچن، ژ لای خۆفه پینخه مەت ریکنی ل لهزاتیبا
 هاتنا هیزین دوژمنی بگرن و دهلیژی نه دهفی دهستی وان بگههیته کاروانی خیزانان،
 پینشمهگه ژمی قوناغ قوناغ باشه کیشی بکهن. پشتی زوریه می دهفهر بارزان هاتیه
 فالاکرن لروژا ۵ چریا ئیکنی ۱۹۴۵ لهشکهری حکومهتی و چهتین کورد چوونه دناف
 گوندین وی دهفهری دا، هه ر تشتهکی کەتیه بهردهستی وان تالانکرن، پاشی ئاگر
 بهردا هه مارهکا گوندان ژ وان ژمی گوندی بارزان و هه می ئافاهی و مالین خەلکی و ههتا
 تهکیا و مزگهفت ژمی ژ دهستین وان نههاتنه پاراستن و هه می ئیکرا سوتن و
 ویرانکرن (۵۸).

پشتی هنگی حکومهتی دهستههلاتهکا تیرووری و پولیسی لسه خەلکی کوردستان
 سهپاند، دادگههین لهشکهری ل سنورین پاریزگهها ههولیری و موسل ب غیابی

ژ لایهکی دیشه، سهراچوه لسه هه ماره می خەلکی بهرهف سنوران
 ئاواره بووی لیک جیاوازن، هندهک سهراچوه لهوری دهه هزار کەسان
 دخهملین (۶۳)، لی هندهک ژیده رین دی ل دهووبه ری سیه و پینج هزار کەسان
 قهلهم دابنه (۶۴). راپورتهکا نوینه ری عراقی ل تههران بو وهزارهتا دهرفه ئامازی دکەت
 کو ههتا وی ده می دوو هزار کەس ژ بارزانیان ئاواره می سنورین ئیرانی بوینه و ریژا
 ئاواران یا د زیده بوونی دا (۶۵). ههروهسا راپورتهکا دی یا قونسلی عراقی ل تهبریژی
 بو وهزارهتا دهرفه دیار دکەت کو ئەو کوردین دگهل بارزانی دهربازی ئاخا ئیرانی بوون
 بشی رهنگی دابهشی سه ر دهفهرین جودا کرینه، لهوری سه دو پینجی خیزانان ل بوکان،
 سه دو پینجی خیزانین دی ژمی ل ناوچین دناقهرا سلدوز و مهاباد، سه د خیزان ژمی ل

چەمی لدهفەرا شێروان هژمارەکا زۆر ژئافرت و زاروکا هانتە کوشتن. مینا (فاتما مەلا حاجی و دوو ئافرتەتین دی بناقین مریەم و گوزەل) (۷۰)، هەرەسا دوو کور و کچین سلیمان حاجی هەمەلی بناقین (عەبدوللا و عەیش) کو مزیلی چیکرنا خارنی بوون، بوونە قوربانین وان هیزشان (۷۱).

سەرەرای ئەوی کوشتنا ب کوم یا زاروک و ئافرتەتان عەقیدە سەسەن مستەفا ئیک ژ ئەفسەری لەشکەری عیراقی کو بەشداری د زۆریەمی هەوین لەسەر بارزان کرپە، دشیسیتین خۆدا نەزازی بوونا خۆ ژ ئەدانا فرۆکفانا دەردبیرت، ژبەرکو ب دیتناوی هیزین ئەسەنی دشیان دابوون خەلکەکی زورتر بکەنە ئارمانج و هژمارەکا مەزتر زی قوربانی دابان، ئەو ئامازی بی دکەت: "پیتشی بوو فرۆکا زیانەکا مەزتر ل بارزانیان دابا و هژمارەکا زورتر ژوان کوشتبان، ژبەرکو لدهمی روژی دچوون و چەند روزەکا بریکتی فە مان هەتا لەسنوری عیراقی دەرباز بوون" (۷۲). ژلایەکی دی فە ژبەر ئەوی رەوشا خراب و ترسا هیزشین فرۆکا و سەختی و دژواریا ریکتی هژمارەکا زۆر ژ کەسین نەخۆش و پیر و کال بریکتی فە مان و نەشیان دگەل کاروانی خیزانان بەردەوامی بەدەنه ریکتی، ژبەرەندی زۆر کەس ب تاییەتی پیر ل ریکتی فە مان و ژکەس و کارین خۆ دابین، هەر وەکو زکری حەجی حەسەن بایستی گوتی: "ژبەرکو دەوار کیم بوون ئەم نە شیاپن هەمی پیر و کال و نەخۆشان دگەل خۆ بەین، ژبەرەندی دوو ژن ل گوندی شێروان بناقی (خەدیجا حە سەن و ئامینا شنی) و دوو ئیت دی کو ناغی وان ل بیرا من نە ماینە مە ل گوندی سینوزەرە هیلان" (۷۳). لدۆر فی چەندی عەقیدە حە سەن مستەفا دیدەفانێ لەسەر فی چەندی دکەت، دەمی دیتیت: "لدهفەرا کانی رەشی بارزانیان هژمارەکا پیر و کالان نیک کانی ئانی هیلا بوون، دەمی ئەم نیک بوون ژ ترسا لەشکەری شادە دینا" (۷۴).

لدۆر فی رەوشی کازم شانەدەری کو ئیک ژ دیدەفانیت وان رویدانا بە ئەوان روژان ب روژا (حەشری) قەلەم ددەت، دەمی دیتیت: "هەمی خەلک بەرەف گەلی کانی رەشی چوون، هندی د هەم بی دچوو خەلک پتر لئ دەهاتن، فرۆکا بومبە بارانەکا زۆر لەسەر سەری مە دکر، هژمارەکا زۆر ژ خەلکی شەهید و بریندار بوون، کەس هاش کەسی نەما بوو، شەف و روژ ئەم ریکتی دچوون، خەلکەکی زۆر تاییەت زاروک بەرزەبوون، ل چیاپن کانی رەشی ریکەکا زۆرا نە خۆش هەبوو ئاستەنگەکا زورا ئاسی بوو، زەحمەتەکا مەزن مە بر هەتا ئەم شیاپن سەرکەفین، ب هزاران کەس بریز کەفت بوونە دویش ئیک، هەر کەسی لەسەری وان کەفرا کەفتبا دا دەملەست گیانی خۆ ژ دەست دەت،

بازیری مهاباد و لادۆری هزار تا هزار و پینج سەد خیزان ژی ل دەفەری شنی و نەغەدە (۶۶)، ئانکو سەرجمی وان نیزیکی دوو هزار خیزانا بوویە، تیدا هژمارا مەزن زاروک و ئافرتەت و پیر و کال بوون، سەختین چیاپن کوردستانی برین هەتا گەیشتنە کوردستانا روژەلات ل ئیرانی، رەشید حەمو حاجی وینەنی وی سەرەمی و کوچا بارزانیان فی شنیوی قەدگیریت: "پشتی شەری نەهلی بەرەنی پیرس شکەست و ئەم چوینە گوندی بلی، بەلی ژبەر زۆریا هژمارا لەشکەری حکومەتی و چەتان، گوندی بلی ژی هانتە گرتن، ژبەر هندی ئەسەد خۆشەفی و شیخ سلیمان عەبدولسەلام بارزانی گونە من و سی کەسین دی هەرن جانی بەدەنە هەمی هوزا بارزان دا کو بەرەف سنورین ئیرانی چین، هەروی شەفی ئەم چوینە گوندی بارزان و سپیدی زوی چوینە پشت چیاپن شرینی ل دەفەرا وەلاق ژیری، مە هەمی خەلکی دەفەری ئاگەدارکن کو هەرکەسی دشیان دایت بلا تەشتەکی نافا مالی بخۆ لیکدەت و بەرەف جەمی دەست نیشانکری بارکەت، لی ژبەرکو هژمارەکا کیم ژ وان دەوار هەبوون، لەوما زۆر کەس نەچار بوون گا و چیلای بکاربین بو فەگواستنا هەندەک کەل و پەلین خۆانی" (۶۷)، بەلکو هەر سی مالا ئیکتی دەوارەک هەبوو، ژبەرەندی هژمارەکا زۆر ژخەلکی ب پشتی هەندەک کەل و پەل و خۆان بو زاروکین خۆ دگەل خۆ هەلگرتن. (۶۸)

دگەل هندی ژی ژبەر کیمیا خارنی خەلکەکی زور مابوو برسی، ژبەرکو وەرزنی پایزی بوو لەسەری وان چیاپان پەیدا کرنا هەر جورەکی خارنی یا بساناھی نەبوویە، زیدەباری برسی، ژبەر کەش و هەوایی سەخت و سر و سەرما یا دژوار خەلکەکی زۆر نەخۆش بوون و گیانی خۆ ژ دەستدان. ریکا شێروان -- رووباری کەلەکی - گەلی کانی رەشی، جەمی پیکەبشتنا خەلکی هەمی گوندان و ریکا سەرەکی یا دەربازبوونا کاروانی خیزانا بوو، خەلکی مەدەنی دەسپیکتی د چوون، چەکدار ژی ژ بو پاراستنا وان ژ هیزشین لەشکەری دویش واندا ب تەکتیکا خۆ پاراستنی پاشە دچوون، لی فرۆکین شەری یین عیراقی و بریتانی بەردەوام لەسەر سەری وان بوون و بەمی هیزا خۆ زاروک و ئافرتەت و پیروکال بومبە باران دکرن، لادۆر فی چەندی محمد تیلی و کویستان ئافەدوری دیتین: "دەمی ئەم ل دەسپیکا هیزت و دەشتا بەرازگری دچوون کو دەنگی فرۆکا دگەهشتە مە، ئەم دا ئاگری بەردەبنە پیشی و پەهەخی دا کو دیکیل بلند بیت و ئەم خۆ دناقدا قەشیرین" (۶۹).

پشتی کاروانی خیزانا گەهشتیە سەر رووباری کەلەکی فرۆکان هیزەکا دی یا بەرەفرە کرە سەر سەری وان و ب بومبە و رەشاشا ل ژن و زاروکان د رەشاند، لەسەر پرا

بارزانیان یخه د کوردستانا رۆژهلاتدا، ئەوژی مەلا مستەفا و چەکدارین خۆ بو ماوهیەکی ل دەفەرین چیاپی خۆ قەشیرین (۸۱). فەرە ناماژی پێ بکەین کۆ حکومەتا عیراقي بشیوهیەکی فەرمی داخاژ دەستەلاتدارین ئیرانی کر، کۆ مەلامستەفا رادەستی وئ بکەنە قە، لئ ژێرکۆ بارزانی ل دەفەرا ژێر دەستەلاتا لەشکەری ئیکەتیا سوقیەتی بوو، ژێرهندی ژێ مازا هەردوو حکومەتین ئیرانی و عیراقي بچە نەهات.

پشتی رەزامەندی یا هیزین سوقیەتی وەرگرتی کاروانی بارزانیان بەرەف مەرگەوەر بریکەفت، لئ دگەل گەهشتنا وان سروشتی ژێ دلوقانی پێدا نەبر، ب بارینا بەفری و کەش و هەواوەکی سار مەزگینیا هاتنا سەرکا دژوار و وەرزهکی کۆژەک دا وان، ژێر زۆریا هێمارا وان چ جە نەبوون تیدا بەینە حەواندن، لەوا هەر زوی خەلکەکی زۆر توشی نەخۆشیا تیفوی بوون. د شەش هەیفین دەستپێکا سالا ۱۹۴۶ سەدان کەس ژ بارزانیان کۆ مەسعود بارزانی لئووری ۱۵۰۰ قەلەم داينە گیانی خۆ ژ دەستدان (۸۲)، زۆر خیزان هەبوون هەر ژ دەستپێکی ژناچوون، مینا مالا مەمو شنگیلی د ماوی بیست رۆژا دا پینج براین وی مر (۸۳). هەروەکو نەسما عەبدولرەحمان شیفکی دپێژیت: "شەش کەس ژ مالا مە مر، هەر ژ دەستپێکی دا پیرا من و کورمەتەکی من بناقی ساح ل نەغەدە بچە هیلان، هەتا زفرینەفی دا پیرا من مرد بوو ساح ژێ عەجەما بو خۆ بر بوو، پشتی لیکەریانەکا زۆر گوتن ئەوژی پێ مری، هەروەسا ل گوندی ئاری براین من بناقی بریندار مر، پاشی ل گوندی دەرمانی بائی من عەبدولرەحمان و مامی من حاجی مر، دوماهی ل گوندی کۆنەقەلای براین منی دپێژ بناقی نافخۆش مر. ل دوماهی هەتا ئەم زفرینەف عیراقي پینج کور و کچین مەتا منا فاتما بناقین مریەم، ئیساعیل، ساح، حەتەم و حەجی مر" (۸۴). زیدەباری وان، پینج کەسین دی ل مالا ئەبوب شیفکی گیانی خۆ ژ دەستدان، ژ واتزی ئەبوب بخۆ دگەل چوار کور و برازاین وی بناقین حەجی، ئیبراھیم، عەلی و عەبدوللا. یا فەرە ناماژی پێ بکەین کۆ گوندی شیفکی ل وی دەمی لئووری پینج شەش مالاکا بوون، نێزیک (۲۰-۲۵) کەسان ژ وان بوونە قوربانی. (۸۵)

لویف دویفچوونا مە بو وان رویدانا دیار بوو رۆژین دەستپێکا ژيانا بارزانیان ل کوردستانا رۆژهلات زۆر نەخۆش بوون و پری دەرەسەری و نەهامەتی بوون، ژێرکۆ دەمی چوینە ویری زۆریە و وان شیابوون بتی تیرا چەند رۆژەکی کیم هەندەک خۆاری دگەل خۆ بەلگرن. ژلایەکی دپە نەبوونا نوژدار و پیوستین تەندروستی وەکی دەرمانا بو چارەسەرکنا نەخۆش و برینداران نازارین وان گرانتر لیکربوون. (۸۶) ژ بو چارەکرنا

چەندین نەخۆش و بریندار مە ب داربەستی هەلگرتبوون، ئیک ژوان زی محمد سدیق براین شیخ ئەحمەد بارزانی بوو" (۷۵). پشتی کاروانی وان بەرەف گوندی ئاری ل سنووری تورکیا سەرکەفتی هیزین حکومەتا تورکیا نەهیلا دەر بازی دناف ئاخوا ویدا بن، ژێرهندی نەچار بوون بەرەف سنووری ئیرانی پچن، دەمی کاروانی بارزانیان گەهشتیە سەر چیاپی کێلەشین ل وەرزی پایزی و بلندایا پتر ژ سئ هزار مەتران ل سەر ئاستی دەر یای توشی سەرما و سەرکا ئیکجار کوشندە بوون، ئەگەر موستەحیل نەبیت رەنگە زەحمەت بیت مروف بشیت ب هەندەک پینتین سەرەتای ل وان چۆلا پێت، لەوما هێمارەکا زۆر ژ وان توشی نەخۆشین سەرماپی بوون و گیانی خۆ ژ دەست دان، هەر لئووری رهوشی هادی رهشید باسیتی دپێژیت: "ل سەرچاپی کێلەشین ژێرکۆ باکوزیرکەکا هندا بیز دەهات، ئەگەر ئەم شەستابین دا بەران داينە سەر ل فکیت بەتەنێن خۆ نەکو هروبا دا بەتەنێن مە هەمی بەت" (۷۶). کویستان ئافەدوری دیار دکەت کۆ بائی وئ ل سەر وی چیاپی بەرکەک لئ وان دانا و ئیک ژێ بسەر واندا دادا و رەخین وان هەمی کولان داکو ئافا بارانی نەچیتە بن وان و تزی سەر بەر و گەفر کرن پینخەمەت ئەو بائی بیز بەرکین وان نەبەت. (۷۷) زکی باسیتی دپێژیت: "ئافەرەتەک پینش چاقین من سەرما دا مرد" (۷۸). ل دوماهی پشتی دوو حەفتیا ل ریکەکا پری تراژیدی، بارزانی ب خیزانین خۆفە لرۆژا ۱۱ چریا ئیک ۱۹۴۵ دەر بازی سنوورین کوردستانا رۆژهلات بوون.

چوار: رهوشا بارزانیان ل کوردستانا رۆژهلات

دوی دەمیدا ژلای قازی محەمەد قە هەندەک لقینن سیاسی بو دروستکرنا حکومەتەکا نافخۆژی یا کوردی ل محابادی هەبوون، ژێر هندی ل سەر چونا بارزانیان بو ویری دپیت رەنگە ترسیانەک ل دەف وی پەیدا بوو بیت کۆ دەولەتین هەری و رۆژتافی ل کوردین رۆژهلات ژێ ببنە دوژمن، لەوا دەسپێکی رازی نەبوون بارزانی یخه دناف ئەردی واندا (۷۹)، ژلایەکی دپە لەشکەری ئیکەتیا سوقیەتی ژێ گومان ل چونا بارزانی بو ئیرانی هەبوون، هزر دکر چوونا بارزانی بو ویری رەنگە پیلانا هیزین بریتانیا بیت، داکو ژ بو بەرژووەندی یا وان دزی بەرژووەندی ئیکەتیا سوقیەتی کاربەت (۸۰). بیکومان گومانەکا نە کەتواریه پشتی هەمی شورەشین بارزان ب توپ و فروکین بریتانیا ژناچووی زەحمەتە بارزانی ب هەمی هوزا خۆفە بو بەرژووەندی وان کاربەت، لئ پشتی مەلا مستەفا و میرحاج ئەحمەد و حەمزە عەبدللا سەرەدانا سەرکردی لەشکەری سوقیەتی جەنەرال (لیو بو ف) کرین، ب مەرچ رازی بوون خیزانین

فنی رهوشی مهلا مستهفا بارزانی سه‌ره‌دانا فه‌مانداری سو‌فیه‌تی ل گوندی (نیرکی) ل مرگه‌فه‌ر کر و شیا ره‌زامه‌ندین وه‌رگیت کو خیزانین بارزانیان بینه‌دابه‌شکر لسه‌ر (٤٩) گوندین ده‌فه‌رین (مرگه‌فه‌ر، ته‌رگه‌فه‌ر، شنو، نه‌غه‌ده، مها‌باد) و داخا‌ز لیکر لئه‌کا ته‌ندروستی یا سو‌فیه‌تی بچیت چاره‌سه‌ریا نه‌خوش و بریندارین وان بکته. (٨٧) ده‌می ته‌و دابه‌شی سه‌ر وان گوندا کین زوره‌ی وان د برسی و پینخاس و بی جلوه‌برگ بوون، هند خارن د ناف ده‌ستین واندا نه‌بوو تیرا شیفه‌کی زارو‌کین خو پی تیرکهن، زبه‌ره‌ندی ب نه‌چاری بو خاستنا نانی ده‌رگه‌هین خه‌لکی د قوتان، د به‌رامبه‌ردا لمویف برابارا سه‌روک هوز و موختارین وان گوندان هه‌ر ماله‌کا گایه‌کی جووتی هه‌ی پیتتی بو نانه‌ک و ته‌ومالین دووگا هه‌بان دوو نان به‌خشیمانه خیزانین بارزانیان. (٨٨) لهور فنی رهوشی هادی ره‌شید بایستی دپیت: "پشتی ته‌م دابه‌شکرین هنده‌ک خه‌لکی وان گوندا نه‌ژدل، به‌لکو ترسا تاغابین خو خوارن ددا مه، هنده‌ک جارا دا چینه سه‌ر ته‌نورا بو ئینانا هنده‌ک نانی گه‌رم، ده‌می نه‌دایا ته‌م نه‌چارده‌بوون دا خو پرده‌ینه نانی و تیرا خو ژئی به‌ین". (٨٩) هه‌ر لهور فنی چهندی نامینا قادر هه‌مدلی کو ئیک ژ په‌نابه‌رین گوندی کوپته‌به‌بوو و بائی وئی ژبه‌ر په‌تای ئیشی هه‌ر ل وی گوندی گیانی خو ژ ده‌ست دایه‌ دپیت: "پشتی بائی من مری ته‌ز ب ته‌رکی خیزانی رابووم، هه‌ر روژی ته‌م دچینه‌ماله‌کی و مه‌خاستن دکر هه‌تا بیچه‌کا ئاری و هنده‌ک ته‌پالین پاشه‌رویا چافری یا دابانه‌مه، هه‌تا ته‌م شیا‌با‌ین ته‌نوره‌کی هه‌لبکه‌ین". (٩٠) دیت ته‌و گوندین خیزانین بارزانیان لسه‌ر دابه‌شکرین ژلای ئابووری فه‌ه‌روه‌کی هه‌می ده‌فه‌رین دی یین کوردستانی ژبه‌ر شه‌ری مه‌زن ره‌وشا وان ژئی یا باش نه‌بوویت، زبه‌ره‌ندی وه‌کو پیوست نه‌شیانه هاریکاریا ئاوارین بارزانی بکه‌ن و ته‌و خانین بارزانی تیدا ئاکچی کین زور بی سه‌روه‌ر بوون وه‌کی کولین گیانه‌وره‌ا بوون، به‌فر و باران لسه‌ر سه‌ری وان دباری ل وی زستانی ره‌وشا وان گه‌له‌ک یا خراب بوو، له‌وما چهن‌دین ئیشین فایروسی دنافا‌دا به‌لاقبوون و سه‌دان که‌سان گیانی خو ژ ده‌ست دان. هه‌روه‌کو مه‌لا عبدالرحمن مه‌لا حه‌یب دپه‌رتو‌کا خؤدا دپیت: "روژ هه‌بوو ژمارا مریا دکه‌هسته (٤٠) که‌سان زه‌لام و زاروک و ئافره‌تان، چونکی چ نوژدار نه‌بوون چاره‌سه‌ریا وان بکه‌ن". (٩١) دقنی ره‌وشا خراب دا مرن ببوو دیارده‌کا روژانه ل نیک خه‌لکی و رهنکه‌چ روژ نه‌بوون کو نه‌چوو‌بانه سه‌ر گورستانی، ژبه‌ر ته‌وی مرنا ب کوم هنده‌ک مال هه‌بوون هه‌تا (١٣) که‌سان ژ وان گیانی خو ژ ده‌ستدایه و هنده‌ک مال ژئی ب ئیکجاری ژنا‌چوون و که‌س ژئی نه‌ما، مینا مالا خه‌لیل بیکرسی

نه‌ه‌که‌س لی مرن و مالا هه‌وار بارزانی چ که‌س ژئی نه‌مان و هه‌می بوونه قوربانی. (٩٢) هه‌روه‌ها رژی خورشید بیکولی ئامازه دکته: "مالا مه‌ل شنوین بوو، ژبه‌روان ئیشین به‌لاقبووی باب و ژناب و دوو برابین من گیانی خو ژ ده‌ستدان و بتنی ته‌زو دوو خؤیشک ماینه‌ساح، ده‌می ته‌م زفرینه ف عراقی ئیک ژوان یا نه‌خوش بوو نه‌دشیا بریقه‌بیت، من هه‌ر ژشنوین هه‌تا دیانا ب پشتاخو هه‌لگرت". (٩٣) هه‌ژیبه‌ بیژن گوندی بایستی ژگوندین مه‌زن بوو و ژدوو پشکا پیک ده‌ات ته‌وژی (گوندی و سه‌روکائی)، پشتی ل ئیرانی زفرینه فه‌ پشکا گوندی ئافا نه‌بوو، ژبه‌رکو بتنی دووکه‌س ژئی زفرینه فه‌ ته‌و ژئی (عمر زبیر و ئیساعیل) بوون، ته‌وین دی هه‌می ل ئیرانی مرن، (٩٤) هنده‌ک ژوان مالباتین گوندی بایستی یین ب ئیکجاری ژ نافچووی (میراته‌بووی) ته‌فه‌ بوون (مالا ته‌حمه‌د شیرو، مالا ئوسان عه‌زیز، مالا عه‌بدوله‌رحان فه‌تاح، مالا حاجی ئیبراهیم، مالا عمر حه‌سن، مالا محمه‌د شنی، مالا یاسین عمر، و مالین هه‌ر سی برابان سام و ته‌حمه‌د و روسته‌م شنی هه‌روه‌ها مالا ته‌ها محمه‌د ته‌مین (٩٥) هه‌شت که‌س لی مرن). (٩٦) لسه‌ر وی ره‌وشا بارزانی تیدا سیاسیی کورد نوری شاویس دپیت: "سه‌رک‌دایه‌تیا (پارتا زرگاری کورد) (٩٧) ل کوردستانا عراقی هه‌ولدا ته‌و ره‌وشا خرابا ب سه‌ر بارزانیان دهاقی بگه‌هینه‌قازی محمه‌د و بو دیاریکه‌ت کو ته‌گه‌ر ته‌ف ره‌وشه یا به‌رده‌وام بیت دی په‌یوه‌ندی ب حکومه‌تا عراقی که‌ین و دگه‌ل ریکه‌شین، ژبه‌رکو ره‌وشا وان یا کومه‌لایه‌تی و ئابووری زورا خراب بوو، ته‌رزاق و هاریکاری ژکوردستانا عراقی ده‌اتنه‌کومکرن و بو خیزانین بارزانیان د هنارته‌ ئیرانی، چونکی قازی محمه‌د هاریکاریه‌کا کیم بو وان دکر". (٩٨) راپورته‌کا دبلوماسی یا عراقی ل ته‌هران بو وه‌زاره‌تا ده‌ره‌فا یا عراقی ئامازی ب ره‌وشا خرابا بارزانیان دکته ل مها‌باد و تیدا هاتیه: "ته‌و دپینخاسن و چ پیتشین ژبانی نینه و چ ئامرازه‌ک نیه ژبانا خو پی دابین بکه‌ن، ژبه‌ره‌ندی ته‌وان هه‌ولادای کورد هاریکاریین مادی و خوارنی پیشکیشی وان بکه‌ن" (٩٩). دقنی راپورتی دا دیار دیت کو ژلای کوردین کوردستانا روژه‌لات و پارتا دیوکراتا کوردستانا ئیرانی ده‌سپیکنی وه‌کو پیتتی گرگی ب ره‌وشا بارزانیان نه‌هاتیه دان و ل بارودوخه‌کی خراب به‌ره‌ف خرابتر تویش بوون، ژبه‌ره‌ندی هنده‌ک ژوان هزر دزفرینا سه‌ر گوند و مالین خو ل کوردستانا باشوور کریه. (١٠٠) هه‌روه‌کو دپورته‌کا دی یا عراقی ئامازی ب دکته کو "ره‌وشا بارزانیان گه‌له‌کا خرابه و لده‌ردی هه‌ژاری و نه‌دارین دنالن، ژبه‌ر هندی هنده‌ک ژ خیزانین وان فه‌گه‌ریانه ف عراقی". (١٠١) هه‌روه‌سا راپورته‌کا دی یا قونسلی

کۆری شیخ مه محمود بۆ قازی محمهد هناری و تیدا مهلامستهفا بارزانی وه کو نوینهری هه می کوردین کوردستانا عیراقی دایه ناسین و داخاز لیکری هافریه کئی ل بارزانیا بدهنهفه. (۱۰۷) لهوما دبیت کو دهسهلاندارین کوماری هزر ل وی چهندی کریت مفا ژ هیزا وان یا مروقی ببینیت. ژهرقان نهگهرا قازی محمهد هزر دوی چهندی دا کر بۆ بهرفانیا سنورین کوماری لهشکه ره کئی ژوان دروست بکهت، پشتی هنگی ب رهنگه کئی فهرمی مهلا مستهفا هاته داخازکن بۆ باژیری محباباد و لسهر پینشیا راپا پیشهوای نژیکی (۱۵۰۰) ژ زهلامین بارزانیان د ژین پازده سالی و پینهل داخازکته باژیری محباباد و لسهر سی فوجان هاتنه دابهشکر و بوونه هیفینتی لهشکه ره کئی ریکهستی بۆ کومارا کوردستان، ههروهسا لهویری (۷۰۰) کهسان وه کو هیزا یه دهک مان. (۱۰۸) پشتی هنگی ژلاپنی نهفسه رین کورد بپن دگهل بارزانی چووینه محباباد راهینانین سه ربازی وه رگرتن و (۱۵۰) کهس ژ وان وه کو زیهرفانین کومارا کوردستان دهست بکار بوون و دهاتنه ناسین ب (حرس شرف). (۱۰۹)

فه ره ناماژی پی بکهین ده می بارزانی داخاز کرینه باژیری محباباد هژمارا وان زور بوون و تیرا وان جه نه بوون تیدا جیگیرین، ژهرهندی پشتی چند ره ژهکان ل سه رهندهک خانی و مرگهفتین باژیری محباباد هاتنه دابهشکر. (۱۱۰) ژلاپه کئی دیفه فه رمان دا هه می ریکهراوین سه ر ب پارنی دیموکراتی کوردستان فه هه ر ئیک ل سنوری خو هاریکاریان له سه ر خیزانین بارزانیان دابهش بکهن. (۱۱۱) ل باژیری محباباد جارک دی نهخوشین بارزانیان دهست پی کرهفه، زوره می وان توشی ئیشین فایروسی بوون، مرهکا بکوم و پنی هژمار دنافا بلاف بوو، ژهر کو ل مرگهفتا پنی شین و له سه ر ئهردی روینشتن و دشستن، ههروه کو کازم شاندهدی فه دگیریت: "بارزانی جاب دا مه کو بچینه باژیری محباباد و ده می ئه م چووینه ویری ئه م له سه ر مرگهفتا دابهشکرین بۆ هه ر وهجهکا خارنی هه ر ئیکنی ژمه نانهک بتنی دانی، لده می شستنی بالینکا زوره می مه بهر بوون، بۆ ماوی چوار ره ژان ئه م دوی سه روهیری دا بوین، پاشی بوینه سه ربازی و مه راهینانین لهشکه ری دکر، به لنی نهخوشیهکا زور دنافا مه دا به لاقبوو، هندی ئه ز دزائم (۱۰۸) پیشه مرگه ب وی ئیشی مرن، ههروه کو مالا حه سه ن زهینهل چوارکس پیشه مرگه بوون هه می مرن". (۱۱۲)

مرگهفتا سوور ل محبابادی ل دهف بارزانیان هیپانی مرنی بوو، چونکی زورترین هژمارا وان تیدا گیانی خو ژ دهستان و ئه و پیشه مرگین مه چاف پیکهفتن دگهل ئه نجام دای هه ر ئیکنی بیرهاتنهکا تال دگهل وی مرگهفتی هه بوو، ل ویری ئه و خارنا له سه ر

عیراقی ل کرماشان له سه ر بارودوخی بارزانیان پتر روون دکهت و ئه ماژی پی دکهت کو "مهلا مستهفا پنی له رهوشهکا زور نهخوش دا، نهخوشیا گرانه پنی و تیفوینی یا دنافا زهلامین وی دا به لاقبووی و پنیوستیهکا زور یا ب خارن و ئازوقه می هه می". (۱۰۲) ههلبهت رهنگه مه رم بقان راپورتین حکومهتا عیراقی راپتر لاوازکنا مهعنهویاتین نهتوه پهروهویرین کورد بیت، لنی دگهل هندی ژی بۆ باهتی فنی فه کولینی هندهک ئامازه پین گرتگین میژووپی له سه ر بارودوخی بارزانیان ل کوردستانا ئیرانی تیدا هه نه. ئاموشوف کونسلی ئیکهتیا سوقیهتی ل ئورمی ئامازی دکهت کو "زستانا تژی سه رما یا ۱۹۴۵- ۱۹۴۶ بۆ ئه گه ری ئالوزترکنا باری ژیا نا پهنا به ران، بهت مامی جهمی حهواندنی بۆ نههاتیه دا بینکر، زوره می وان پنی پینلاف و جلوه برگن، نهخوشیا گه ده و ریشیکا یا دنافا بهر بلافه". (۱۰۳) ل دوماهی ئه م دشین بپین ژنه نجامین برس و سه رمای، نهخوشین فایروسی و پهتانی مینا ئیشا تیفوینی و چند ئیشین دی دنافا بارزانیان دا به لاقبوون و ل شهش مانگین ده سپیکا سالا ۱۹۴۶ نژیکی (۱۵۰۰) بارزانی ژ زاروک و ئافرهت و زهلاما مرن، ژهر نه بوونا نوژدار و ده رمانا ، ئهف ئیشه یا به ردهوام بوو ههتا دوماهی سالا ۱۹۴۷، دگهل هاتنا نوژداره کئی روسی ئهف ئیشه پیچهک کیم دبیت، به لنی ههتا چاره سه ری بۆ هاتیه دیتن لهویری (۲۰۰۰) ژ وان بوونه قوربانی ده نجامدا وه لپهاتبوو چ گوند نه مابوون گورستانهکا بارزانیان لینه بیت. (۱۰۴)

پینچ: رهوشا بارزانیان ل سه رده می کومارا کوردستان

به ری کومارا کوردستان بهیته راگه هاندن ژلاپه کئی فه ژهر هه ستیاریا رهوشا کوردستانا ره ژه هلات تیدا دبوری و هه فریکا نافده واهتی له سه ر ده فه ری، ژلاپه کئی دیفه به لاقبوونا برس و نهخوشیان دنافا بارزانیان دا رهنگه قازی محمهد ب چوونا وان بۆ محباباد هندی دلخوش نه بویت به لکو ب مه ترسی دزانی له سه ر وی پارچا کوردستان. (۱۰۵) لهوما ل ده ستپیکنی ژلی وه کو میقان چ ئیعتبارین دی بۆ نه هاتنه دان. لهویری چهندی راپورتین دیلوماسی دیار دکهن کو پارتا دیموکراتا کوردستانی - ئیران له سه ر پینکینانا حکومهتکا خوجه یا ده می دگهل حکومهتا ئیرانی دانوستاندن ئه نجام داینه و چند خالهک ئیخستینه بهر سینگی وان، هه ر ده می ئه و خال ژلاپنی حکومهتا نافهندی فه بهینه جیبه جی کرن، خه لکن محباباد پنی به ره هفه له سه ر دیارکنا سوزا خو (گاعه) بۆ حکومهتا ئیرانی و ده ریخستنا هه می کوردین عیراقی و تورکیا کو بهر ئه گه ره کئی هه بیت هاتنه ویری. (۱۰۶) به لنی ژهر مه ترسیا هیژشا لهشکه ری ئیرانی بۆ سه ر باژیری محباباد و ژلاپه کئی دی یاداشتا تیکوشه رین کوردستانا عیراقی کو بهاریکاریا شیخ له تیف

- تیکه‌مین کوچا مروفتی ب وئ هزماری د میژوو یا هه‌چه‌رخا کوردی دا، لیدوری
- (۳۵،۰۰۰) کهسان به‌شدار بوون، (۴،۵۰۰) ژ وان فه‌نگه‌ریان و ب هوکارین
- جودا جودا گیانی خو ژ ده‌ستدان. هه‌روسا حکومه‌تی رینگ نه‌دا وی خه‌لکئی دی بی
- سالا ۱۹۴۷ فه‌گه‌ریا به کوردستانا عراقی کو بچنه سهر جه و وارین خو و گوندین خو
- شین بکن، به‌لکو بنه‌چاری ل که‌مپین سوران (دیانا) و ده‌شتا هه‌ولیرئی بو چه‌ندین
- سالان تاکجی کړن.
- ژلانی نابووری فه، سه‌دان گوندین وئ ده‌فهری هاتنه سوتن و ویرانکرن ژلانی
- هیزین عراقی و لایه‌نگرین ویشه، ب گشتی ده‌فهر هاته چولکرن و ژیرخانا نابووری
- یا وئ هاته ژنافرن، ده‌نجام دا هه‌تا سالین داویئی ژئی لدوری ۷۰% ژ خه‌لکئی وئ
- ده‌فهری ل هه‌ژارین دا دژیان.
- لدوماهی ژلانی سیاسی فه، ژلایه‌کئی فه ئاواره‌بوونا سه‌رکردین شوره‌شی بو ئیرانی و
- پاشی تیکه‌تیا سوقیه‌تی هه‌ر ژ ۱۹۴۵ هه‌تا ۱۹۵۸، و ژلایه‌کئی دی دویرئ‌خستن و
- زیندانی‌کرن شایخ نه‌حمه‌د بارزانی و چه‌ندین که‌سایه‌تیین دی هه‌تا پشتی شوره‌شا
- ته‌موزی، بوونه نه‌گه‌ره‌کئی به‌یز بو ماوی پتر ژ پازده سالان بزافا سیاسی و چه‌کداری
- ل کوردستانی و ب تایه‌ت ده‌فهر بارزانی بی ده‌نگ بیت.
- ژیدم:**
- ۱- به‌لکه‌نامه
Foreign Office., 371/35012, E: 191-72-43, British Embassy- Baghdad, No. 369, 16th October, 1943.
- Foreign Office., 371/40039, Cornwillis to Eden, Baghdad, 10th Junaury 1943 .
- ب- په‌رتوک
- ۱- په‌رتوکین ب زمانئ کوردی
- نه‌فراسیوا هه‌ورای، مسته‌فای بارزانی له هه‌ندیک به‌لکه‌نامه و دۆکومه‌تیی سوقیه‌تیدا
- ۱۹۴۵-۱۹۵۸، چ ۱، (هه‌ولیر، ۲۰۰۲).
- به‌کر حویزی، که‌شتیک به‌کوماری محاباد دا، چ ۲، (هه‌ولیر، ۲۰۰۱).
- جویز بلو، دۆزی کورد، و: کارزان محمه‌د، چ ۱، (سلیمان، ۲۰۰۴).
- رینوار ره‌مه‌زان عه‌بدوللا، جینوسایدکرنی بارزانیه‌کان له سه‌ده‌ی بیستم دا، چ ۱، (هه‌ولیر، ۲۰۱۱).
- ریکاری مزوری، جینوسایدکرنی بارزانیه‌کان، له بلاوکراوه‌کانی وه‌زارتی کاروباری شه‌یدان و نه‌فاله‌کراوه‌کانی هه‌رنی کوردستان، چ ۱، (هه‌ولیر، ۲۰۱۰).
- عه‌بدولره‌حان مه‌لاحه بیب نه‌بویکر، عه‌شیره‌تی بارزانی له‌نیوان ۱۹۳۱-۱۹۹۱، چ ۱، (هه‌ولیر، ۲۰۰۱).
- عه‌لانه‌دین سه‌جادی، شوره‌شه‌کانی کورد و کورد و کوماری عیزاق، ناماده‌کرن و له‌چاپ دانه‌وه: نه‌حمه‌د موحه‌مه‌دی، (ته‌هران، ۲۰۰۵).
- کریس کوچیرا، کورد له سه‌ده‌ی نۆزده و بیستم دا، و: حه‌مه‌که‌رم عارف، چ ۴، (هه‌ولیر، ۲۰۰۷).
- مسعود بارزانی، بارزانی و بزوتنه‌وه‌ی رزگاربخواری کورد ۱۹۳۱-۱۹۵۸، و: سه‌عید ناکام، چ ۱، (ده‌وک، ۱۹۹۸).
- نه‌وشیروان مسته‌فا نه‌مین، حکومه‌تی کوردستان کورد له گه‌مه‌ی سوقیتی دا، چ ۳، (سلیمان، ۲۰۰۷).
- په‌رتوکین ب زمانئ عه‌ریی**
- أیوب بارزانی، المقاومه الکرديه للاحتلال ۱۹۱۴-۱۹۵۸، (فرنسا، ۲۰۰۲).
- جیلی جلیل و آخرون، الحركة الکرديه فی العصر الحدیپ، ت: عبدي حاجی، ک ۱، (بیروت، ۱۹۹۲).
- کیلرت براون، قوات اللیبی العراقيه ۱۹۱۵-۱۹۳۲، ترجمه و تحقیق، مؤید ابراهیم العرشداوی، مراجعه: رفیق صالح (السلیمانیه، ۲۰۰۶).
- حامد محمود عبسی، المشکله الکرديه فی الشرق الاوسگ منز بدایتها حتی سنه ۱۹۹۱، (بورسعید، ۱۹۹۲).
- حسن مصغفی، البارزانیون و حرکات بارزانی ۱۹۳۲-۱۹۴۷، ک ۲، (بغداد، ۱۹۸۳).
- خلیل جندی، حرکه التحرر الوکئی الکرديستانی فی کوردستان الجنوی ۱۹۳۹-۱۹۵۸، (ستوکوهوم، ۱۹۹۴).
- دیفید مکدول، تاریخ الاکواد الحدیپ، ت: راج یل محمد، ک ۱، (بیروت، ۲۰۰۴).
- عبدالرزاق الحسنی، تاریخ الوزارات العراقيه، ج ۳، ک ۶، (بیروت، ۱۹۸۲).
- عبدالستار گاهر شریف، الجمعیات و المنقذات و الاحزاب الکرديه فی نصف قرن ۱۹۰۸-۱۹۵۸، ک ۱، (بغداد، ۱۹۸۹).
- عبدالفتاح علی بیجی البوتانی، ویاثق عن الحرکه القومیه الکرديه التحرریه ملاحجات تاریخیه و دراسات أولیه، (ارییل، ۲۰۱۱).
- عزیز حسن بارزانی، الحرکه القومیه الکرديه التحرریه فی کوردستان العراق ۱۹۳۹-۱۹۴۵، ک ۱، (ده‌وک، ۲۰۰۲).
- کوس قفگان، الانتفاچات البارزانیه، ک ۲، (ارییل، ۲۰۰۳).
- کیال أحمد مقهر، الحرکه القومیه التحرریه فی کوردستان العراق ۱۹۱۸-۱۹۵۸، (موسکو، ۱۹۶۹).
- کۆتتر دشنر، احفاد صلاح الدین الايوبي، ت: عبدالسلام مصغفی صدیق، (ده‌وک، ۲۰۰۰).
- محمد علی سلگانی، اوچاع سیاسی اجتامی تاریخی ایل بارزانی، (ته‌هران، ۲۰۰۳).
- معروف چیاووک، مأساه بارزانی المقلومه، (بغداد، ۱۹۵۴).
- نوری شاویس، من مژکاتی، (د.م.د.ت).
- هوزان سلیمان الموسکی، جمهوری کوردستان، ک ۱، (ده‌وک، ۲۰۰۵).
- ولیم ایغلتن، جمهوری محاباد: جمهوری ۱۹۴۶ الکرديه، ت: جرجیس فتح الله، ک ۲، (ارییل، ۱۹۹۹).
۱. کوس قفگان، الانتفاچات البارزانیه، ک ۲، (ارییل، ۲۰۰۳)، ص ۷۰.
۲. المصدر نفسه، ص ۷۲.
۳. عه‌بدولره‌حان مه‌لاحه بیب نه‌بویکر، عه‌شیره‌تی بارزانی له‌نیوان ۱۹۳۱-۱۹۹۱، چ ۱، (هه‌ولیر، ۲۰۰۱)، ل ۹۳.
۴. عزیز حسن بارزانی، الحرکه القومیه الکرديه التحرریه فی کوردستان العراق ۱۹۳۹-۱۹۴۵، ک ۱، (ده‌وک، ۲۰۰۲)، ص ۶۸.
۵. کوس قفگان، المصدر السابق، ل ۷۹.
۶. جیلی جلیل و آخرون، الحرکه الکرديه فی العصر الحدیپ، ت: عبدي حاجی، ک ۱، (بیروت، ۱۹۹۲) ص ۱۸۷.
۷. عزیز حسن بارزانی، المصدر السابق، ص ۶۸.
۸. جیلی جلیل، المصدر السابق، ص ۱۸۸.
۹. Foreign Office., 371/35012, E: 191-72-43, British Embassy- Baghdad, No. 369, 16th October, 1943

١٠. مسعود بارزانی، بارزانی و بزوتنه‌وهی رژگاربخواری کورد ١٩٣١-١٩٥٨، و: سه‌عید ناکم، ج ١، (دهوک، ١٩٩٨)، ل ٤٩-٨٦؛ عبدالرزاق الحسینی، تاریخ الوزارات العراقیه، ج ٣، ک ٦٠، (بیروت، ١٩٨٢)، ص ٣١٧.
١١. عه‌بدولعه‌جان مه‌لا حه‌ بیب، ژیدهری به‌ری، ل ٩٥.
١٢. دیفید مکدول، تاریخ الاکواد الحدیپ، ت: راج آل محمد، ک ١، (بیروت، ٢٠٠٤)، ص ٤٤٠.
١٣. دیداره‌ک دگهل خزیم سوار داویتیکی، دازان، ١٥ تاب ٢٠١٥، ژدایک بوویا ١٩٣٩ گوندی داویتیکا سه‌ر ب ده‌فهره‌ ولاتی ژیری فه، دگهل خیزانا خو به‌شداری کوچا ١٩٤٥ بو رژه‌هلایق کوردستانی کره، ل ١٩٤٧ فه‌گه‌ریایه‌ف باشوری کوردستانی بو ده‌مه‌کی ل که‌مه‌پا سوران تاکنجی بووینه، بریکا بانی خو ناگه‌هداری زوره‌یه‌ی رویداین وی سه‌رده‌ی به.
١٤. هه‌مان ژیدهر.
١٥. دیفید مکدول، المصدر السابق، ص ٤٤٠.
١٦. جلیلی جلیل، المصدر السابق، ص ١٨٨.
١٧. مسعود بارزانی، ژیدهری به‌ری، ل ٨٥.
١٨. کمال أحمد مظهر، الحركة القومية التحریریه فی کوردستان العراق ١٩١٨-١٩٥٨، (موسکو، ١٩٦٩)، ص ٤١٣.
١٩. حسن مصکفی، البارزانیون و حرکات بارزان ١٩٣٢-١٩٤٧، ک ٢، (بغداد، ١٩٨٣)، ص ٥٦؛ عزیز حسن بارزانی، المصدر السابق، ص ١٣١.
٢٠. مسعود بارزانی، ژیدهری به‌ری، ل ٩٤.
٢١. عه‌لانه‌دین سه‌جادی، شوره‌شه‌کافی کورد و کورد و کوماری عێراق، ئاماده‌کرن و له‌چاپ دانوهه: ته‌محمد موحه‌مه‌دی، (ته‌هران، ٢٠٠٥)، ل ١٧٠؛ مسعود بارزانی، ژیدهری به‌ری، ل ٩٤؛ حامد محمود عیسی، المشکله الکردیه فی الشرق الاوسگ منژ بنایتها حتی سنه ١٩٩١، (بورسعید، ١٩٩٢)، ص ٦٦.
٢٢. عزیز حسن بارزانی، المصدر السابق، ص ١٣٥.
٢٣. لیثی: هیزه‌کا چه‌کدار بوون سه‌ر ب له‌شکهری بریتانیا فه‌ ل عیراقی کو ژوان تاشوربین تیاری هاتبوو دروست کرن بین د ماوی شه‌ری جیهانیی ئیککی لده‌فهره‌ هه‌کاری ئاواره‌ی باشوری عیراقی بووین و ژلانی بریتانیا فه‌ بوو کارین سه‌ریازی د هاتنه‌ بکارینان، بنیره: عزیز حسن بارزانی، المصدر السابق، هامس ص ١٤٣-١٤٤، بو پتر زانین لمور فی هیزئی بنیره: جی. کیلبرت براون، قوات اللینی العراقیه ١٩١٥-١٩٣٢، ترجمه و تحقیق، مؤید ابراهیم العرشادوی، مراجعه: رفیق صالح (سلیمانیه، ٢٠٠٦).
٢٤. عه‌لانه‌دین سه‌جادی، ژیدهری به‌ری، ل ١٧٢-١٧٣، معروف چیپووک، مأساه بارزان المقلومه، (بغداد، ١٩٥٤)، ص ١٥٦.
٢٥. مسعود بارزانی، ژیدهری به‌ری، ل ٩٧.
٢٦. ماجد مسته‌فا: ئیک ژکه‌سه‌یه‌تین سلیمانین بو به‌ژداری حکومه‌تاشیخ مه‌حمود داکروبو، دسالین سپه‌بانا دنافه‌را شیخ ته‌محمد بارزانی و حکومه‌ت عیراقی ناڤژیوانی کره و شاره‌زانی ده‌فهره‌ بارزان بوویه، بنیره: عزیز حسن بارزانی، المصدر السابق، ص ١٥٣.
٢٧. داخازین بارزانی ژ نه‌ه‌ خالین سه‌ره‌کی بینکها‌توون، ژگرنکترین خالان: فه‌گواستنا کارمه‌ندین گه‌ندمل و نه‌باش ل ده‌فه‌ری و دامه‌زراندنا ویلايه‌تا کوردستان کو هه‌می ده‌فه‌رین کوردی بخوفه‌ بگریت و ل وئ ویلايه‌تی زمانی کوردی فه‌ری بیت و وه‌زیره‌کی تابه‌ت کاروبارین وئ ریشه‌ به‌ت و هه‌ر وه‌زیره‌کی ده‌هلایق جینگری وی کورد بیت، هه‌روه‌سا فه‌گه‌راندنا دویرخستیان و فه‌ره‌بوکرنا زیان فیکه‌فتیان، ژیلی چه‌ندین خالین دی، به‌لی ده‌می ماجد مسته‌فا زفریه‌ به‌غدا و رایورتا خو پیشکینشی حکومه‌تی کری ج ژفان خالا تیدا نه‌بوون، به‌لکو هه‌ندک خالین دی بخوفه‌ دگرتن کو زیاتر لسه‌ر چاککرنا ره‌وشا ئابوری و کومه‌لایه‌تی بوون، بنیره: معروف چیپووک، المصدر السابق، ص ١٥٨-١٥٩؛ مسعود بارزانی، ژیدهری به‌ری، ل ١٠١؛ عزیز حسن بارزانی، المصدر السابق، ص ١٥٤.
٢٨. آیوب بارزانی، المقاومه‌ الکردیه للاحتلال ١٩١٤-١٩٥٨، (فرنسا، ٢٠٠٢)، ص ٢١٥.
٢٩. دیفید مکدول، المصدر السابق، ص ٤٤١.
٣٠. ته‌وه‌فسه‌ر ینک ده‌هان ژ لیوا به‌هاته‌دین شیخ نوری بو سلیمانین، عه‌قید ته‌مین ره‌واندووزی بو ره‌واندووز، نه‌قیب سه‌ید عه‌زیز سه‌ید عه‌بدوللا بو میزگه‌سور، نه‌قیب میرحاج ته‌محمد بو
٣١. المصدر نفسه، ص ٤٤١.
٣٢. خلیل جنیدی، المصدر السابق، ص ٦٢.
٣٣. المصدر نفسه، ص ٦٢.
٣٤. Foreign Office., 371/40039, Cornwells to Eden, Baghdad, 10th Junaury 1943.
٣٥. خلیل جنیدی، المصدر السابق، ص ٦٣.
٣٦. المصدر نفسه، ص ٦٤.
٣٧. جلیلی جلیل، المصدر السابق، ص ١٩٣.
٣٨. معروف چیپووک، المصدر السابق، ص ٥٢؛ علائه‌دین سه‌جادی، ژیدهری به‌ری، ل ١٨٣.
٣٩. مسعود بارزانی، ژیدهری به‌ری، ل ١٢٥.
٤٠. معروف چیپووک، المصدر السابق، ص ١٨٤؛ عبدالرزاق الحسن، المصدر السابق، ج ٦، ص ٣٢٤؛ حامد محمود عیسی، المصدر السابق، ص ١٨٤.
٤١. معروف چیپووک، المصدر السابق، ص ١٨٥-١٨٦؛ حامد محمود عیسی، المصدر السابق، ص ١٨٨؛ مسعود بارزانی، ژیدهری به‌ری، ل ١٢٨.
٤٢. ته‌ف بریاره‌ ل ١٩ خیزانا ١٩٤٧ هاته‌ جی به‌جینکرن،
٤٣. معروف چیپووک، المصدر السابق، ص ١٨٥-١٨٦؛ حامد محمود عیسی، المصدر السابق، ص ١٨٨؛ حسن مصکفی، المصدر السابق، ص ٦٤؛ کاوس قفکان، المصدر السابق، ص ٨٦.
٤٤. ریکاری مزوری، جینوسایدکردنی بارزانیه‌کان، له‌ بلاواکه‌وه‌کافی وه‌زاره‌کی کاروباری شه‌هیدان و نه‌فلاکره‌کافی هه‌ریی کوردستان، ج ١، (هه‌ولیر، ٢٠١٠)، ل ١٦.
٤٥. حسن مصکفی، المصدر السابق، ص ٦٤.
٤٦. حامد محمود عیسی، المصدر السابق، ص ١٨٣.
٤٧. ته‌ف په‌یقه‌ هاتیه‌ دانان لسه‌ر وان کوردان بین چه‌کی حکومه‌تا عیراقی هه‌لکرتین دزی بزافا رژگاربخواری گه‌لی کورد، و گه‌له‌ک جارا ژبو کیه‌مکرنا وان دگوتنی (جاش پولیس)، هه‌روه‌سا ده‌هاتنه‌ ناسین ب(چه‌ته) ئانکو ریکر، لی حکومه‌تی دگوتنی (پولیسین نه‌ژنئی)، بنیره: عبدالفتاح علی یحیی البوتانی، ویاقت عن الحركة القومية الکوردیه التحریریه ملاحجات تاریخیه و دراسات اولیه، (اریل، ٢٠١١)، ص ٢٠٥.
٤٨. حسن مصکفی، المصدر السابق، ص ٧٢؛ دیفید مکدول، المصدر السابق، ص ٤٤٣-٤٤٤.
٤٩. لژنا نازادی ب سه‌روکاتیا مه‌لا مسته‌فا بارزانی و ته‌ندامه‌تیا ته‌فسه‌رین په‌یونین مینا عه‌زت عه‌بدولعه‌زیز، مسته‌فا خوشناو، عه‌بدولعه‌مید باقر، موحه‌مه‌د مه‌حمود قودسی، شه‌وه‌کات نه‌مان، ته‌محمد ئیساعیل، هه‌فوللا ئیساعیل ل ١٢ شبانا ١٩٤٥ هاتبوو دامه‌زراندن، ژ گرنکترین ئارمانجین وئ، نازاد کرنا کوردستانی و ئاشته‌وا یا نیشجانی و گه‌هاندنا ده‌کی شوره‌شا کوردان بو ده‌فه، بو پتر زانین بنیره: خلیل جنیدی، المصدر السابق، ص ٦١، مسعود بارزانی، ژیدهری به‌ری، ل ١١١-١١٢.
٥٠. عه‌لانه‌دین سه‌جادی، ژیدهری به‌ری، ل ١٩٥؛ کاوس قفکان، المصدر السابق، ص ١٩٥.
٥١. جلیلی جلیل، المصدر السابق، ص ١٩٤.
٥٢. کاوس قفکان، المصدر السابق، ص ٩٩.
٥٣. ژه‌رشینجی حکومه‌تا ناهه‌ندی ین شوره‌شا ئوکتوهری، هاتیه‌ وه‌رگرتن ژ جلیلی جه‌لیل، المصدر السابق، ص ١٩٦.
٥٤. کاوس قفکان، المصدر السابق، ص ٩٨.

۵۵. المصدر نفسه، صص ۹۸-۹۹.
۵۶. جویز بلو، دۆزی کورد، و: کارزان محمەد، ج ۱، (سلیانی، ۲۰۰۴)، ل ۸۳؛ رنیوار رمەزان عەبدوللا، جینوسایدکرتی بارزانیە کان لە سەدەدی بیستەم دا، ج ۱، (هەولێر، ۲۰۱۱)، ل ۱۸.
۵۷. ایوب بارزانی، المصدر السابق، ص ۲۴۳.
۵۸. حسن مصکفی، المصدر السابق، ص ۱۶۰.
۵۹. کوس قسنگان، المصدر السابق، ص ۱۰۳.
۶۰. جلیلی جلیلی، المصدر السابق، ص ۱۹۹.
۶۱. دیدارک دگەل خەزم سوار داوینکی، دازان، ۱۵ تاب ۲۰۱۵.
۶۲. دیدارک دگەل حاجی شیرو حاجی، گوندی بازی، ۱۰ ئاداری ۲۰۱۴، ژدایک بوئی سالا ۱۹۲۵ گوندی بازی، نیک ژەشدار بوین شورەشا بارزان بوو ل ۱۹۴۳-۱۹۴۵، پاش دچیتە ئیرانی و دیتە پێشمەرگە کومار کوردستان، ناگەهدارێ زۆریە رویدانیت وی سەردەمی بوو، مخابنێقە ل پایزا ۲۰۱۴ کۆچا داوی کر.
۶۳. ولیم ایغلتن، جمهوریە مهاباد: جمهوریە ۱۹۴۶ الکریدیە، ت: جرجیس فتح الله، ک ۲، (ارییل، ۱۹۹۹)، ص ۷۹؛ ایوب بارزانی، المصدر السابق، ص ۲۵۲.
۶۴. مسعود بارزانی، ژیدەرئ بەرئ، ل ۱۲۵، محمد علی سلگانی، اوچاع سیاسی اجتماعی تاریخی ایل بارزان، (تەهران، ۲۰۰۳)، ص ۳۴.
۶۵. فوزیە صایر، الملا مصکفی البارزانی فی مهاباد فی چوو الویاتیق العراقیە ۱۹۴۶-۱۹۴۷، فی مؤقر الزکری المتویە لملاد البارزانی الخالد، (ارییل، ۲۰۰۳)، ص ۷۹.
۶۶. المصدر نفسه، ص ۷۹.
۶۷. دیدارک دگەل رهشید محمو حاجی، شیلادزئی، ۷ تاب ۲۰۱۵، ژدایک بوئی ۱۹۲۶ گوندی شنگیل، بەشداری د شورەشا ۱۹۴۳-۱۹۴۵ دا کرێه سالا ۱۹۴۶ بوویە پێشمەرگە کومار کوردستان و ل سالا ۱۹۴۷ دگەل بارزانی چووێه ئیکەتیا سوڤیتی، نوکە ئاکنجی یە ل کۆمەلگەها دازان دەڤەرا بارزان.
۶۸. دیدارک دگەل رژی خورشید نیکولی، دازان، ۲۶ ئەیلوێ ۲۰۱۵ ژدایک بوئی ۱۹۳۲ نیک ژ بەشداری بوئی شورەشا بارزان یا دووی بوو و سالا ۱۹۴۵ چووێه ئیرانی و بەشداری د لەشکەرئ کومارئ دا کرێه و سالا ۱۹۴۷ زڤرێهف کوردستانا عراق ل کەمبا سوران ئاکنجی ببوو، زۆریە رویدانیت وی سەردەمی پێ ناگەهدارە، نوکە ئاکنجی یە ل کۆمەلگەها دازان دەڤەرا بارزان.
۶۹. دیدارک دگەل محمەد ئەحمەد عیسا (محمەد تیلی)، دازان، ۳۱ کانونا ئیکئی ۲۰۱۵، ژدایک بوی ۱۹۳۰ گوندی تیل دەڤەرا وەلازیری، نیک ژ بەشداری بوین شورەشا بارزان ۱۹۴۳-۱۹۴۵، و ل سالا ۱۹۵۴ چووێه ئیرانی و وڤی پێشمەرگە بەشداری د کومار کوردستان دا کرێه، نوکە ئاکنجی یە ل کۆمەلگەها دازان دەڤەرا بارزان؛ دیدارک دگەل کویستان محمەد ئاقەدوری، دازان، ۱۰ گولانی ۲۰۱۶، ژدایک بوویا ۱۹۳۶ گوندی ئاقەدور سەرب دەڤەرا وەلاقی ئیری قە، دگەل خیزانا خو بەشداری کۆچا ۱۹۴۵ بوو ژۆژەهلاتی کوردستانی کرێه، ل ۱۹۴۷ قەگەرپایەف باشوری کوردستانی بوو دهمەکی ل کەمبا دایان ئاکنجی بووینە، ناگەهداری زۆریە رویدانین وی سەردەمی بوو، بمخابنێقە ل ۱ ئەیلولا ۲۰۱۶ چوو بەر دلوڤانیا خودی.
۷۰. دیدارک دگەل ئامینا هەمدلی، گوندی هەمدلا، ۱۰ ئادار ۲۰۱۵، ژ دایک بویا ۱۹۲۴، ل ۱۹۴۵ بەشداری کۆچا ئیرانی کرێه، ناگەهداری نەخوشی و رویدانیت وی سەردەمی یە، نوکە ئاکنجی یە ل گوندی هەمدلا دەڤەرا بارزان.
۷۱. هەمان ژیدەر.
۷۲. حسن مصکفی، المصدر السابق، ص ۱۶۹.
۷۳. دیدارک دگەل زکری حەجی حەسەن باسینتی، گوندی هردان، ۳۱ کانونا ئیکئی ۲۰۱۴، ژدایک بوئی ۱۹۳۰ گوندی باسینتی، بەژداری کۆچا بارزانیان کرێه بو ئیرانی هەروسا ل کومار کوردستان دا بوویە پێشمەرگە، ل ۲۰۱۵ چوو بەر دلوڤانیا خودی.
۷۴. حسن مصکفی، المصدر السابق، ص ۱۴۷.
۷۵. دیدارک دگەل کارم مستەفا شیخ عمر (کارم شانەدەری)، پیرام، ۳ ئەیلو ۲۰۱۵، ژدایک بوئی ۱۹۳۰ نیک ژ بەشداری بوین شورەشا بارزان یا دووی یە، سالا ۱۹۴۵ بەرەڤ ئیرانی
- جوو و بەژداری کومار کوردستان بوویە وەکو پێشمەرگە، سالا ۱۹۴۷ دگەل بارزانی چووێه ئیکەتیا سوڤیتی د سالا ۱۹۵۸ زڤرێه کوردستانی، د زۆریە شورەشین کوردی دا بەشداری کرێه، نوکە ئاکنجی یە ل شارئ پیرام.
۷۶. دیدارک دگەل هادی رهشید باسینتی، دازان، ۱۰ ئادار ۲۰۱۵، ژدایک بوئی ۱۹۳۲ گوندی باسینتی، بەشدار بوویە د کۆچا بارزانیان بو ئیرانی، سالا ۱۹۴۶ بوویە پێشمەرگە کومار کوردستان، نوکە ئاکنجی یە ل کۆمەلگەها دازان دەڤەرا بارزان.
۷۷. دیدارک دگەل کویستان محمەد ئاقەدوری، ۱۰ گولانی ۲۰۱۶.
۷۸. دیدارک دگەل زکری حەجی حەسەن باسینتی ۳۱ کانونا ئیکئی ۲۰۱۴.
۷۹. هوزان سلیمان الدوسکی، جمهوریە کوردستان، ک ۱، (دهوک، ۲۰۰۵)، ص ۱۰۲؛ نەوشیروان مستەفا ئەمین، حکومەتی کوردستان: کورد لە گەمەمی سوڤیتی دا، ج ۳، (سلیانی، ۲۰۰۷)، ل ۸۲-۸۶.
۸۰. کۆتر دشر، احفاد صلاح الدین الایوبی، ت: عبدالسلام مصکفی صدیق، (دهوک، ۲۰۰۰) ص ص ۱۹۹-۲۰۰.
۸۱. کریس کۆچیرا، کورد لە سەدەدی نۆزدە و بیستەم دا، و: حەمە کەرم عارف، ج ۴، (هەولێر، ۲۰۰۷)، ل ۲۴۴.
۸۲. مسعود بارزانی، ژیدەرئ بەرئ، ل ۱۲۴.
۸۳. دیدارک دگەل کارم شانەدەری، ۳ ئەیلو ۲۰۱۵.
۸۴. دیدارک دگەل نەسیا عەبدولرحمان بریندار شیڤکی، دازان، ۱۶ چریا ئیکئی ۲۰۱۵، ۱۹۳۹ ژ دایک بوویە ل گوندی شیڤکی. نیک ژ بەشدار بووین کۆچا بارزانیانە بو مهاباد، ل ویری ژەر نەخوشیان ۶ کەس ژ بنەمالا وئ مرن. ل زۆریە رویدان و کارسانین وی دەمی ناگەهدارە.
۸۵. هەمان ژیدەر؛ دیدارک دگەل کویستان محمەد ئاقەدوری، دازان، ۱۰ گولانی ۲۰۱۶.
۸۶. ئەفراسیاب هورای، مستەفا بارزانی لە هەندیک بەلگەنامە و دۆکیومنتی سوڤیتیدا ۱۹۴۵-۱۹۵۸، ج ۱، (هەولێر، ۲۰۰۲)، ل ۹۰.
۸۷. مسعود بارزانی، ژیدەرئ بەرئ، ل ۱۴۰.
۸۸. دیدارک دگەل محمد تیلی ۳۱ کانونا ئیکئی ۲۰۱۵.
۸۹. دیدارک دگەل هادی باسینتی، ۱۰ ئادار ۲۰۱۵.
۹۰. دیدارک دگەل ئامینا قادر هەمدلی، ۱۰ ئادار ۲۰۱۵.
۹۱. عەشیرەتی بارزان، ل ۱۰۰.
۹۲. دیدارک کەسایەتی دگەل کارم شانەدەری، ۳ ئەیلو ۲۰۱۵.
۹۳. دیدارک دگەل رژی خورشید نیکولی ۲۶ ئەیلو ۲۰۱۵.
۹۴. هەمان ژیدەر.
۹۵. تەها محمەد ئەمین: کورئ محمەد ئەمین باسینتی یە نیک ژ کەسایەتین دەڤەرا وەلازیری سەرب دەڤەرا بارزان قە، ئەو دگەل بانی خو و دوو براین خو بنانی (عەلی و ئەحمەد) دگەل شیخ عبدالسلامئ بارزانی ل موصل هاتبوونە زیندانکرن، ئەحمەد د زیندانی دا گیانی خو ژ دەستندا و محمەد ئەمین و عەلی ل سالا ۱۹۱۴ دگەل شیخی بارزان عەبدولسەلام هاتنە سێداردان، و ل سەر داخازیا خیزانا محمەد ئەمین بنانی (فاتما) حکومەتی ژ زەلامی و سێ کوران مافی هەلبژاردنا نیک ژ وان داین، ئەوئ زی کورئ خو تەها کۆ ژ هەردووین دی چوو کۆتر بوو هەلبژارد. و ژلایەکی دێقە کورئ وئ یەحیا کۆ ژنی وی دناڤەرا (۸-۹) سالاندا بوو دەمی دەولەتا ئوسانی دەڤەرا بارزان داگیرکی چەتین ریکانیا بشوێهکی نەمروڤاتی کۆشت، ئەوئ دەمی چە کدارەکی راهیلائی و هەولا دەستە سەرکرا وی دای یەحیا ئیچۆک درەڤیت، ئی ژ رەخنی وێقە کەسەکی دانەمر گازی دکەتی "وهره نیک من چ لنه ناکەن" ئەوئ ژ ترسا وان دبهزیت و قەستا باوەشا وی دکەت، ئی دگەل گەهشتنا وی دته بەرگولا و دکۆزیت، هەروسا سالا ۱۹۸۳ حکومەتا بە عەسی حەفت کەس ژ کور و نەڤین تەهای نەڤال کرن، دیدارک دگەل هادی رهشید باسینتی ۱۰ ئادار ۲۰۱۵.
۹۶. دیدارک دگەل زکری باسینتی ۳۱ کانونا ئیکئی ۲۰۱۴؛ هادی رهشید باسینتی ۱۰ ئادار ۲۰۱۵.
۹۷. پارتا رزگاری: ل شباتا ۱۹۴۵ هاتیە دامەزراندن ل بەغدا ژلانی چەتین کەسایەتین کورد مینا سالخ حەیدەری و نافع یونس و دککور جەعنەر محمد کریم و نوری شاپوس و چەند

١٠٨. هوزان سليمان الموسكى، المصدر السابق، ص ١٠٧، مسعود بارزاني، ژندهرى بهرى، ل ١٥٠.
١٠٩. بهكر حوزى، كهشتيك به كومارى محاباد دا، چ ٢، (ههولير، ٢٠٠١)، ل ١٤.
١١٠. ههمان ژندهر، ل ١٣.
١١١. مسعود بارزاني، ژندهرى بهرى، ل ١٥٦.
١١٢. ديدار ك دگهل كازم شانهدهرى ٣ نهيلول ٢٠١٥.
١١٣. ديدار ك دگهل حاجى شىرو بازى، ١٠ ئادار ٢٠١٤.
١١٤. ههمان ژندهر.
١١٥. ديدار ك دگهل هادى رهشيد بابستيفى ١٠ ئادار ٢٠١٥.
١١٦. ديدار ك دگهل محمهد تيبلى ٣١ كانوونا ئيككى ٢٠١٥.
١١٧. رىوار رههمزان عهبدوللا، ژندهرى بهرى، ل ٢٣٠.
١١٨. ههمان ژندهر، ل ٤٠.
١١٩. محمد على سلگاني، مصدر پيشين، ص ٣٤.
٩٨. نورى شاويس، من مژكراتى، (د.م، د.ت)، صص ٤٣-٤٤.
٩٩. فوزيه صابر، المصدر السابق، ص ٨٠.
١٠٠. نهوشىروان مستهفا ئەمين، ژندهرى بهرى، ل ١٧٥.
١٠١. هاتيه وهركرتن ژ هوزان سليمان الموسكى، المصدر السابق، ص ١٠٢.
١٠٢. فوزيه صابر، المصدر السابق، ص ٨٨.
١٠٣. ئەفراسياو ههورامى، ژندهرى بهرى، ل ٥٢.
١٠٤. مسعود بارزاني، ژندهرى بهرى، ل ١٥٦.
١٠٥. ئەفراسياو ههورامى، ژندهرى بهرى، ل ١٧.
١٠٦. هوزان سليمان الموسكى، المصدر السابق، ص ١٠٣.
١٠٧. ايوب بارزاني، المصدر السابق، ص ٢٥٨؛ نهوشىروان مستهفا ئەمين، ژندهرى بهرى، ل ١٨٣-١٨٤.

چاپىكەفتن:

ناف	مێژوویا ديدارى	جهن ديدارى
-	١٠ ئادارى ٢٠١٥	ههمدلا- دهقهرا بارزان
-	١٠ ئادارى ٢٠١٤	بازى- دهقهرا بارزان
-	١٥ ئاب ٢٠١٥	كومهلگهها دازان- دهقهرا بارزان
-	٧ ئاب ٢٠١٥	شىلادزى
-	٢٦ نهيلول ٢٠١٥	كومهلگهها دازان- دهقهرا بارزان
-	٣١ كانوونا ئيككى ٢٠١٤	كومهلگهها دازان- دهقهرا بارزان
-	٣ نهيلول ٢٠١٥	پيرمام
-	١٠ گولانى ٢٠١٦	كومهلگهها دازان- دهقهرا بارزان
-	٣١ كانوونا ئيككى ٢٠١٥	كومهلگهها دازان- دهقهرا بارزان
-	١٦ چريا ئيككى	كومهلگهها دازان- دهقهرا بارزان
-	١٠ ئادار ٢٠١٥	كومهلگهها دازان- دهقهرا بارزان